Ağaoğlu Külliyatı : 5

İHTİLÂL Mİ İNKİLÂP MI

AHMET AĞAOĞLU

ANKARA
ALÂEDDİN KIRAL BASIMEVİ
1 9 4 2

Ağaoğlu Külliyatı : 5

çok muhterem Sabri bey efendiye saygılarımla
5/5/943
A. Ağaoğlu

İHTİLÂL Mİ İNKİLÂP MI

AHMET AĞAOĞLU

A N K A R A
ALÂEDDİN KIRAL BASIMEVİ
1 9 4 2

ÖN SÖZ

Ağaoğlu külliyatının beşincisi olarak bastırdığım bu eser 1922 yılı Mayıs, Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında Ankara'da «Hâkimiyeti Milliye» gazetesinde tefrika suretiyle neşredilmiştir.

Büyük zaferden evvel, henüz millî mücadelenin resmî hedef ve iddeası Hilâfet ve Saltanatın düşman esaretinden kurtarılması şeklinde görüldüğü bir sırada yazılmış ve bu mücadelenin içtimaî mahiyetini tahlil ederek, onun bu görüşün aksine, bir inkılâp ve bir ihtilâl hareketi ve dahile ve harice ve bunları temsil eden müessese ve zihniyetlere karşı bir millî kurtuluş davası olduğu neticesine varmış bulunan bu kitabı, babamın namına, bu inkılâp ve ihtilâli yapan asîl ve yüzde yüz Türk ruha ithaf ediyorum.

Samet Ağaoğlu

İHTİLÂL Mİ İNKİLÂP MI ?

İhtilâl mi İnkilâp mı?

1

Biz neyiz? Nereye doğru yürüyoruz? Atiyi nasıl düşünüyoruz? Ufkun öte tarafında bizi ne bekliyor? Memleketimiz ve halkımız için ne gibi mustakbel bir hayat tasavvur ediyoruz? Hulâsa hangi mefkûrenin tahakkukuna doğru yürüyoruz?

Bu sualler içimizden hepimizi meşgul ediyor. Fakat bizde büyük mütefekkirler, felsefe zihniyeti ile mücehhez olarak teakup ve teraküm eden hâdiseleri tasnif ve tahlil edici nazariyatcılar bulunmadığından bu suallere vicdanları tatmin edici, ahenkdar bir manzumeî izahat verilemedi.

Bu hususa ait elimizde şimdiye kadar yalnız iki mühim ve şayanıdikkat ve mütalâa vesika vardır. Bu vesikalar da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Büyük Millet Meclisinde geçen ve bu sene irat buyurdukları nutuklardan ibarettir. Bu nutuklara Misakî Milli ile teşkilât ve kavaninî Esasiyenin vazettiği prensipler ilâve olunursa elimizde mevcut bütün tahrirî vesaik zikredilip bitmiş olur.

Fakat, kendi kendisine pek kıymettar ve tarihî olmakla beraber, bu vesikalar da amelî bir müfekkirenin mahsulü olarak veciz ve âdeta birer düstur ve formül şeklinde tastir olunmuşlardır ki, efkârî âmmeye bugünkü

---

[1] Hâkimiyeti Milliye: 10 Mayıs 1922; çarşamba

hâdisatın hikmet ve medlulünü izahdan ziyade neticelerini kayit etmekden ibaret kalıyorlar.

Halbuki yukarıda kayıt ettiğimiz sualler herkesi işgal etmektedir. Hepimizin derunen his ve idrak ettiğimiz bir nevi rahatsızlık ve hattâ aramızda müşahede olunan bazı fikrî tereddütler hep dimağımızdaki bu izdirabın neticesidir.

Evet, hepimiz bir nokdada müttehit ve müttefikiz: Haki paki vatanı istihlas ve mevcudiyetî milliye ve istiklâlî-millimizi temin hususunda!

Bu cihete ait kâşanelerden kulübelere, ihtiyarlardan çocuklara, erkeklerden kadınlara, zenginlerden fakirlere, şehirlilerden köylülere kadar hep yekdil ve yekcihettir. Bu husus dimağlarda, müfekkerelerde tamamen sarih ve vazıh olduğundan bundan dolayı kimse muzdarip değildir. Herkes müsterih olarak üzerine düşen vazifesini kemalî itminan ile ifa etmekdedir.

Fakat sonra?

Sonra bu millet ve devlete nasıl bir istikamet verilecektir? Bu millet nereye doğru sevk olunacaktır? İleriye mi yürüyeceğiz? Geriye mi döneceğiz?

İşte asıl dimağımızı kurcalayan ve manevî rahatsızlıkları mucip olan sualler!

Aramızda muvazeneli ve soğukkanlı görünmek isteyenler bu sualleri yokmuş gibi telâkki etmek isteyorlar ve her daima «bir kerre düşmandan memleketi kurtaralım, sonra bu hususları düşünürüz.» diyüb sunî bir lakayitlik vazînı takınıyorlar. Fakat bu gibileın dahi gözlerinin içine derince bakınız, derhal öte tarafda, beyinlerinin içinde bu meselelerle meşgul olduklarını nazarlarındaki izdirabdan anlarsınız. Zira bunlar da pek iyi biliyorlar ki, kâinattaki harekâtı durdurmak, zamana, «Sen dayan, ben düşüneyim,

kararımı vereyim.» demek imkânı yoktur. Hâdisatî kevniye o derece girifttir ki, bir an ile diğer an arasında fasıla tasavvuru bile gayri mümkündür. Düşmanın çıkması ile beraber sualler de kendi kendilerini vaz ederler ve kendileri için muayyen ve sarih cevablar taleb ederler ve bu cevablar evvelce hazırlanmış olmazlarsa hâdisatın ellerinde oyuncak olunmak, istenilmeyen cihet ve tarafa sevk olunmak ve belki de bütün davayı mahiyet itibariyle gaib etmek mukadder olur.

Hayatî ictimaiyede pişvaların, rehberlerin en birinci kıymet ve kadirleri işte bu gibi gayrî muntazır ahvale mümkün olduğu kadar az vüsat vermek ve hâdisatı evvelce tertib ve tanzim edilmiş olan bir istikamet üzerine yürütmekten ibarettir.

Bu hakikatler lâkayit görünmek isteyenler için de âşikâr olduğundan derunen bunlar da muzdaripdirler.

Diğerlerine, yani daha hassas olanlara gelince, bunların izdirabları da efâllerinden bellidir. Bunlardan bazıları muayyen ve vazih bir manzumeî efkâra tâbi olmadıklarından daima sallantıya maruzdurlar. Kâh sağa, kâh sola temayül ederler ve ekseriya mütereddit bir vaz alırlar. Diğerleri yol araştırırken garib ve gayrî-muntazar çığırlara uğrarlar ve bu meyanda mahir seyyadlara tesadüf ederlerse avlanub bilmedikleri ve ekseriya anlayamadıkları ormanlıklara doğru sevk edilirler!

Mütarekeden beri isteyişimizin, irademizin haricinde tehaddüs etmiş olan bir silsileî-vukuat, Anadolu halkının hayatını, maddî ve manevî hayatını alt üst etti. Asırlardan beri itiyat edilmiş olan bütün vaziyetler değişti, bütün kıymetler çarpıldı, bütün mefhumlar diğergun oldu, amelî bir tezelzülün tesiri ile her şey birbirine karıştı.

Mütarekeden sonra avrupalılar bizi kendi halimize bırakmış olsalardı, hiç şüphe yok ki, yine eskisi gibi çömleği-

mizdeki yahnî, üstü kül ile kapanmış mangalımız üzerinde aheste aheste fıkırdayub gidecekti! Yine eskisi gibi Avrupanın muhteşem ilim, irfan, fen, efkâr ve hissiyat sofrasından hissemize düşen kırıntılara kemalî-tevekkül ile kanaât ederek hareketsiz, sönük, yeknesak, bıkdırıcı tarzî-maişetimize devam edecektik! Dürkayimden iki parça, Bergsondan bir lokma, tolestoydan üç satır, Gorgiden bir perde ve ilh.. ötedenberi teseül ettiğimiz hediyeler ile ibraî-maişet edecektik! Ali Kemal büyük inkılâp tarihi, Cenab Şehabeddin okumadığı, okuyamadığı İbsen hakkındaki mutalaâlarını, Abdullah Cevdet Materyalizm nazariyatını ve Hoca Sabri de bugünki Avrupa felsefesi hakkındaki reddiyelerini yazarak bizi barındıracaklardı!

Halifei ruyi zeyin şevketsemab efendimiz de mesnedi arayi izzi celâl olarak hamii din ve millet olacaktı!

Ferit paşa vucudü zivucudu ile makamı sedareti tezzin ve umuru muhamî devleti müsellemü-ünsü cin olan dirayetleri ile idare buyuracaklardı.

Babî-meşihat kemafissabık kulub ve dumuğu-müslimini tezellüm ve tezlilde berdevam, Babî-fetva ise umum müslimini tekfir ve telinde sabit kadem bulunacaklardı!

Filhakika etrafımızda kıyametler kopmuş olacaktı. Sağ tarafımızda bolşeviklik, sol taramızda menşeviklik tessüs etmiş bulunacaktı!

Lâkin biz bereket versin tâ asırlardan beri muhat olduğumuz kaleî-senkisarı cehil ve girifdar edildiğimiz afiyonu-lakaydi ile bütün bu mahsulü delâlet ve şekavetten muhteriz ve şayet temas etmek cesaretinde bulunursak o, tiğî-beratî-tekfir ve telin ile men edilmiş eshabı-kehf gibi uyuşdurulup kalacakdık!

Talihimiz bu olacaktı! Buna bir de İstanbula yerleşerek ve Saray ile Babî-aliyi hoşnut etmek şartı ile İngiliz mandası tarafdarlarını başımıza musallat ve milletin üze-

rine muhtelif bahaneler ile vazzüyet edecek olan ecanibin tahakkümlerini, hakaretlerini, küstahlıklarını ilâve ederseniz halimizin ne olacağını tamamen tasavvur etmiş olursunuz!

Fakat ecanip bizi kendi halimize bırakmadılar. Bu milleti fırsat elde iken yeniden imha etmeğe koyuldular ve işte o dakikadan itibaren silsileî-hadisat tamamen başka bir istikamet aldı ve bu gün karşı karşıya geldiğimiz ve hikmet ve medlulünü keşf etmekle mükellef bulunduğumuz bu günki vaziyetimiz tevellüt etti.

2

Asıl mevzuumuza geçmeden evvel Ankarada teşekkül etmiş olan hükûmetin hukuk ve ahlâk noktaî-nazarından mahiyetini tayin etmek isteyoruz.

Ahlâkıyat noktai nazarından bizce yalnız vicdanı umuminin tasvibine mazhar olan her hanki bir hükûmet meşrudur. Onun haricinde her hanki bir hükûmet gayri meşrudur ve binaenaleyh gasıb ve cebbardır, işldeiği her fiil gayri meşrudur. Böyle bir hükûmete tâbiiyet günah olduğu gibi, aleyhine kıyam da bir vecibe ve sevaptır.

Bu nazariye bazen resmî hukukla tesadüm eder. Fakat bu tesadüm sırf zahirî ve resmîdir. Hakikatte ahlâkla hukukun menşeî müştereken ayni vicdanî-umumi olduğundan aralarında tesadüm gayri tabiîdir. Ahlak umdeleri vicdanî-umumice kabul ve tasvib olunan kıymetlerden ibaret olduğundan tabiatiyle her ahlâkî fiîl ayni zamanda da meşrudur. Filhakika ameliyatta bunun aksi vaki olur. Meselâ bir memlekette mevcut ve resmî hukuk iktizasınca hükûmet tevarüsen babadan oğula intikal eder. Lâkin farz ediniz ki, o memleketin cemaâtı her hanki bir sebep dolayı-

(2) Hakimiyeti Milliye: 11 Mayıs 1922, perşembe

sıyle bu kaideyi tasvip etmez ve cebren bertaraf ederek diğer bir usul vaz eyler. Cemaâtın bu fili zahiren mevcut kavanin ile tesadüm ettiğinden muhalifî-hukuk ve gayrî-meşru görünür. Fakat hakikatte o fiil vicdanî-umuminin tasvibinden tehaddüs ettiği için hem ahlâkî ve hem de meşrudur Meşru olmayan vicdanı umuminin tasvip etmediği bir kaideyi cebren ve kerhen kabul ettirmektir. Bu gibi kiadeler artık kalbî-millette kudsiyetlerini kaybederek peszinde bir halde kalmış olduklarından hiç bir kıymeti haiz değildirler. Onlarla amel etmemek gayr-ahlâki ad olunamadığı gibi aksini işlemek de gayrî-hukukî sayılmaz.

Demekki, gerek ahlak ve gerek hukukda yegâne amil ve hâkim vicdanî-umumidir. Vicdanî umuminin tasvip ve iltizam ettiği her şey hem ahlâkî, hem hukukîdir. Tayip ettiği her şey de gayri ahlâkî ve gayrî-hukukîdir. Tabirî aharla her nevi hukuk ve ahlâkın ve binaenaleyh her nevi hükûmet ve hâkimiyetin yegâne menşei cemâattır, cemaâtın vicdanî-umumisidir.

Tarihde ilk evvel bu esas ve prensibi kabul edüb muntazam bir nazariye haline sokan islâmiyettir.

İslâmiyetin zuhuruna kadar beşeriyet arasında hükûmet ve hâkimiyetin menşei hakkında hâkim olan iman ve nazariye «Müeyyed-min tarafı-illah» nazariyesi idi. Bu nazariyeye göre hâkim, zıllullahdır, müeyyedi-min tarafı-illahdır. Hâkim, yer yüzünde Allahın bir nevi mümessilidir, nümayendesidir. Bu münasebetle masumdur, gayrî mesuldur, kebair ve sagayirden muarrâdır. İbadıllah ve mülk hakimin elinde vediadır. İstediği gibi muamele eder, öldürür, keser, verir, alır, bahş eder, kimse nezdinde bundan dolayı mesul ad edilmez ve kimseye hesap vermez.

Bu nazariye bilhassa Benî Ham-Arya-ırkı nezdinde teeyyüd etti. Eski Hind ve İran hürafeleri bu nazariyenin

inikasatı ile malîdir. Hind hürafatında kıral, Brahmanın kafasından çıkmış, mukaddes, âli, mübarek bir ruhtur.

Zerdüşt'ün «Zend Avesta» sı (1) bu hususda daha sarihtir. Padişah rabbünnevilerden birisi olan «Kşatra Viriya» (Bilâhare Şehrepur) nın yer yüzünde mümessilidir. «Kşatra Viriya» tahta culus eden padişahın ruhuna hulûl eder, onun içinde yaşar, onu ilahm ve telkin eder. Padişahın yapdığı, söylediği her şey «Kşatra Viriya» nın yapdığı, söylediği ad olunur. İtiraz, şüphe kabul etmez. İtiraz veyahut şüphe edenler behdinler arasından çıkarak beddinler içine girer. Cezası bu dünyada idam, ahrette de azaptır. Padîşah ise masumdur, gayrî mesuldur, aleyhine isyan ve kıyam «Hürmüz» ün (2) bizzat kendi aleyhine kıyam ve isyan gibi telâkki olunur.

İşte bunun içindir ki Sâsânîlerden ikinci Şapur Roma imparatoru Nerona yazdığı mektupta aynen «Ben Şapurki mabutlar arasında âbit, âbitler arasında mabudum!» diyor.

Bu nazariyenin izlerini diğer bütün Arya akvamının anânelerinde takip etmek kabildir. Bilâhare Avrupada bu nazariyenin ilmî nazariyatçıları da zuhur etti. Hukuku ilâhiye, Droit Divin, namile meşhur bir tarih ve hukuk felsefesi tekevvün etti. Fransada «Bossüe», ingilterede «Lok», Almanyada «Hezel», Rusyada evvelâ «Kramzin», sonra «Popide Tusif» bu nazariyenin meşhur müdevvinlerindendir. Ondördüncü Lui «Devlet benim» derken, Birinci Nikola ve Üçüncü Aleksandr, hayat ve mematın menba ve mercileri kendileri olduklarını iddea ederlerken bu nazariyeden mülhem idiler.

---

[1] Zend Avesta eski İran peyganberi ad olunan Zerdüşdün yazmış olduğu mukaddes bir kitabın ismidir.

[2] Eski Iraniler iki mabuda taparlar: İyilik mabudu Hürmüz, fenalık mabudu "Ehremen„

Tarihte ilk evvel bu nazariyeye muntazam ve müdevven bir nazariye ile darbe endiren, yukarıda zikir ettiğimiz gibi, islâmiyet olmuştur. Alelumum, Beni Sam - Selmit - Hukuku-ilâhiye nazariyesinin aksini iltizam ederek, hükûmet ve hâkimiyetin menba ve menşeini cemâatte aramıştır.

İslâmiyetin zuhuruna kadar dahi arablarda hükûmet cemaatte temerküz ediyordu. Mekkede tecemmü eden oniki kabilenin reislerinden müteşekkil «Nedve» cemâatın bütün umurunu, idarî, askerî, hattâ iktisadî işlerini idare ediyordu. Darünnedve Mekke ahalisinin ictimakâhî idi ve cemaâte müteallik bütün meseleler burada hal ve fasl olunuyordu. Menasikî-Haççe ait vazifelerin tevzii, ticaret seferleri ile alâkadar umurun tedviri, askerî kumandanlıkların ihdası, mesailî-hukukiyenin halli hep buraya aitti.

İslâmiyet ise icmaî-ümmet doğrudan doğruya her türlü hükûmet ve hukukun esası ve menbaı olarak kabul etti.

3

İcmaî-ümmet bu günki tabir ile ifade olunan Hakimiyetî-Milliyeden başka bir şey değildir.

İslâmî noktai nazardan serbestçe tezahür eden iradeî-milliye hükûmetin yegâne binasıdır. Fakat bir kerre tezahür ederek filan veyahut filânın şahsında maddileşmiş olan iradeî-milliye bununla inkıtaa uğramış ad edilemez. Tabiriaherle, kendini temsil etmek için intihap ettiği zat veyahut zevat bir vekili mutlak sıfatını haiz ad olunamazlar. Bilâkis iradei milliye her zaman faâl, müteharrik ve münteşirdir. Yani hakkı murakabesini muhafaza etmektedir, kendini temsil edenlerin efal ve harekâtını daîma teftiş eylemek salâhiyetini haizdir.

---

[3] Hakimiyeti Milliye: 12 Mayıs 1922, cuma

Hazreti Aliye itiraz edenler bilhassa icmaî-ümmetin tam ve serbest olmadığı üzerinde israr ediyorlardı. Muaviyeyi ret edenler, icmaî-ümmet esasına riayet edilmemiş olduğunu dermiyan ediyorlardı. Hazreti Osmanın efal ve harekâtını tasvip etmeyenler alenen tenkitten başka kıyam bile ettiler.

Hülâsa islâmiyet noktaî-nazarından hükûmetin esası icmaî-ümmet ve usulü de hâkimiyeti-milliye ile murakabedir.

Tabiriaherle, serbest tezahür eden vicdanî-milli ile yine serbest cari olan murakabeî-milliye her hanki bir hükûmet ve salâhiyetin menba ve esasıdır. Bunun haricinde her hanki bir hükûmet ve hakimiyet gayri meşru ve ona tabiiyet de mecburiyeti kat'iye olmadığı halde, gayri caizdir.

Beşeriyet bu esasları idrak ve kabul etmek için tam on iki asır esaret zencirleri altında inledi. Fakat Fransız inkılâbî-kebiri ile beşeriyete bir beratî-istihlas gibi ilân olunan bu esaslar az bir zaman içinde bütün kürreî-arzı dolaşdı ve karşısına çıkan bütün manialarıı birer birer kırmağa başladı. Manialarm ibraz ettikleri mukavemet nisbetinde o da şiddet ve kuvvet ibraz etti. Bazen bir seylabîcuşan gibi önüne gelen ahenin manialarıı zirüzeber ediyor (Fransa, Rusya), bazen kendisine müsait duhuller bularak ufak sarsıntılar ile kifayet ediyor, (Almanya, Lehistan).

Şöyleki, bu gün Afrikanın iç tarafları müstesna olmak üzere, kürrei arzla bu cereyanın dahil olmadığı bir tek nokta kalmamıştır, ve bütün beşeriyetin vicdanî-umumisi onunla istilâ olunmuştur.

Kendi mukadderatına sahip olmak, iradei milliyenin serbest tezahürünü temin eylemek, içinde yaşadığımız zamanın birer ahlâk ve hukuk düsturu mahiyetini iktisab

ederek, bu günki hukuku-umumiyenin esasını teşkil ediyor.

İşte Ankara hükûmetinin mahiyeti hakkında vaz ettiğimiz suali, vicdani beşerin ve bütün milletlerin tâbi oldukları ve takdis ettikleri bu düsturlar noktaî-nazarından tahlil edersek, Ankara hükûmetinin dünyada mevcut bütün hükûmetlerin en meşruğu olduğu tezahür eder.

Mezkûr hükûmet teşekkül ettiği andan itibaren iki türlü tarzı telâkkiye maruz kaldı. Bunlardan birisini İstanbul ile Londradaki muhafili resmiye ve diğerini de bütün mütebaki beşeriyet taşıyordu.

Bu iki tarzı telâkkinin en beliğ tezahürü bundan bir buçuksene evvel «Cemiyeti Akvam» ın bir celsesinde vaki oldu. Ermeni meselesi müzakere olunuyordu. O zaman daha Fransanın Cemiyetî-Akvamda mümessili olan Biriyan bu meselenin gidüp Ankara ile görüşülüp hal olunmasını teklif etti. İslâmiyet ve Türklüğün en biaman düşmanlarından birisi olan ingiliz mümessili Lord Brays, ki bundan bir kaç ay evvel vefat etti, derhal ayağa sıçrayarak pür hiddet bir seda ile «nasıl? Ankara ile görüşmek? O asi çetecilerle, o vahşilerle?» diye bağırdı!

Biriyan şu cevabı verdi:

«Ankara hakkında hüküm vermek tarzî-telâkkiye tabidir. Bazılarınca asi, çeteci, vahşi denilir. Diğerlerince - ki biz fransızlar da o cümledeniz. - vatanperver, millet ve memleketlerini müdafâa eden kahramanlar diye telâkki olunur. Bu cihet noktai nazara göre değişir.»

İngiliz hükûmeti Ankarayı tâ iptidadan Lord Braysın noktaî-nazarına göre telâkki etmeğe çalıştı.

İstanbulun siyasî muhafili de ayni noktaî-nazara iştirak ederek tâ iptidadan Lord Brayisla bu hususda müttefik olduğunu isbata koyuldu ve Ankarayı asî diye ilân etti.

Halbuki isyan bir camianın ittehaz etmiş olduğu istikamete karşı hareket etmeğe denilirse, hakikatte asî Saray ve Babıâli idi. Zira Ankaradaki icmai ümmete karşı muhalefet eden onlar idi.

Fîlen Ankara hükûmeti elyöm dünyada mevcut bütün hükûmetlerin ve hattâ hâkimiyeti milliye ve mürakabe esaslarını kabul etmiş olan hükûmetler bile dâhil olduğu halde, en meşruudur. Zira hâkimiyeti milliye ve murakabe usullerini kabul etmeyen hükûmetlerden sarfı nazar, bu esasları kabul edenlerin hemen kâffesi az ve çok kuvvet ve cebir istimali ile temini mevki etmişlerdir.

Halbuki Ankara hükûmeti hiç bir maddî kuvvet ve cebrin tahtî-tesirinde bulunmayan ve sırf manevî saiklerin en âlisi ve en necibi olan müdafaai nefis ve muhafazai şeref endişesi ile hareket eden bütün bir milletin riza ve arzusu ile kendi içinden çıkarmış olduğu bir hükûmettir.

Demekki, menşe itibariyle bu günkü vicdanı umumiyi beşeriyetin mukaddes ad ettiği esaslar noktai nazarından Ankara hükûmeti kadar kürreî-arz üzerinde meşru ve maruf hiç bir hükûmet mevcut değildir. Onu doğrudan doğruya millet, en buhranlı, en tehlikeli zamanında kendi içinden çıkarmış, kendisi bizzat ve bilriza kurmuştur. Bu gün kürrei arz üzerinde mevcut olan hükûmetlerin hiç birisi bu tarzda teessüs etmemiştir. Bunlardan bir kısmı tevarüs, ve diğer kısmı da az ve çok kuvvet ve cebir mevlûdudur.

Menşe itibariyle dünyanın en meşru hükûmeti olan Ankara, mahiyet itibariyle de gerek dinen ve gerek urfen en makbulüdür. Dinen, çünkü, icmaî-ümmet ve münteşir ve faâl murakabe esasları üzerine müesses ve ürfen, çünki hâkimiyet ve iradei milliye usullerine mebnidir.

Binaenaleyh, gerek Lord Braysin ve gerek Saray ile Babıâlinin iddiaları bu günkü hukuku umumiye ve ahlâ-

kiye telekkiyatı noktaî-nazarından tamamen mecruh yavelerden başka bir şey değildir.

4

Ankara beşeriyete mukaddes bir davanın muazzam bir manzarasını irae etmekten başka, dünyanın en meşru ve en hukukî bir devleti numunesini de irae etmiştir. Vicdanî-beşeriyet de bunu böyle anlayor, böyle kabul ediyor. Amerikanın en hücra köşelerinden, Asya ve Avrupanın en uzak cihetlerinden alınan mektublar, beyan olunan takdiskâr takdirler hiç bir hususî garez ve iveze tâbi olmayarak, kendi kendine tezahür eden vicdani beşerin bu hususa ait katiyen tereddüt etmediğine şahitdirler.

Ankarada teessüs etmiş olan devlet ve hükûmetin mahiyet ve medlûlünü, anlayışımıza göre tarif ettikden sonra asıl mevzuumuza rucu ediyoruz.

İhtilâl mi yapıyoruz? inkılâp mı?

Bizce yapılan hareket ne ihtilâldir, ne inkılâptır. Fakat ikisini de şamil, gayet vasî ve derin bir hadisedir ki, Türkiyenin Şarkdaki vaziyeti maneviyesi nazarı dikkate alınınca, yalnız bizim değil, bütün Garbî ve Orta Asyanın da tarih ve mukadderatına yeni bir istikamet tayin etmeğe namzettir.

Zaten hâdiseyi icat eden kitle, hâdisenin bu şumullü mahiyetini ilhamî bir tarik ile takdir ederek buna ne ihtilâl ve ne de inkilâp demiştir. Daha şumullü, daha manidar «Hareketi milliye» terkibi ile tavsim eylemiştir.

İhtilâl, Revolte, isyan mânasında daima geçici, muayyen ve mahdut bir hâdiseyi ifade eder. İhtilâller daima anî olur ve mahdut gayesini istihsale ya muvaffak olur, ya olmaz ve lâkin daîma yine anî olarak söner.

---

(4) Hâkimiyeti Milliye: 19 Mayıs 1922, salı

Bizim yaptığımız tabiatiyle böyle bir şey değildir. Filhakika bi zyapılan zulüm ve hakaretlere, tecavüz ve teeddilere karşı isyan ettik. Fakat bu gün gerek dahilde bütün hepimiz ve gerek hariçte bütün ecnebiler biliyoruzki, takip ettiğimiz gaye yalnız şu hariçten gelen zulüm ve hakaretleri, tecavüz ve teaddileri bertaraf etmekten ibaret değildir. Hedeflerimiz daha vasîdir, daha şumullüdür.

İnkilâp ise, - revolution - mânasına gelen muayyen bir cemaâtın manen ve maddeten inkişaf ve teâli ettiği halde, kendisinin tâbi olduğu tarzi idare, siyasî ve ictimaî müesseselerin tebdiline mani olan hailleri kaldırmak için icra ettiği kıyama denilir.

Herkes itiraf eder ki, bizim icra ettiğimiz hareket ne böyle bir mefkûreden mütevellit ve ne de iptidada bu gibi emellerin husulüne matuf idi. Filhakika bu gün biz şimdiye kadar tâbi olduğumuz müesseseleri esaslı surette tebdile doğru yürüyoruz. Lâkin noktaî-hareketimiz, iptidaî gayelerimiz bu değildi.

Demekki, biz kelimenin hususî mânası ile inkılâp da yapmayoruz.

O halde yaptığımız nedir?

Yaptığımız milletin de gayet doğru olarak tarif ettiği veçhile, harekâtı milliyedir. Öyle bir harekâtı milliye ki, hem ihtilâli ve hem inkılâbı şamil ve ayni zamanda da bunların her ikisinin fevkinde, her ikisinden daha şumullü, daha derin ve daha vasîdir.

İfadelerimizde zahirî bir tezat olduğunu biz de idrak ediyoruz. Fakat izahatımız dikkatle mütalâa olunursa tezadın sırf zahirî olduğu taayyün eder.

Her büyük ve tarihî hareket gibi bizim bu hareketimiz de menbaında, iptidasında gayri şuurî olmuştur ve yalnız gitgide ve inkişaf ettikçe şuurlaşmıştır ve daha da şuurlaş-

maktadır. İhtiva ettiği füyuzat birer birer ve tedricen tezahür ederek hayata yeni yeni istikametler vermektedir.

Bu iddieamızı isbat için Büyük Millet Meclisinde vukua gelen ilk tezahüratla, irat olunan ilk nutuklar ile, bu günki tezahüratı, bu günki nutukların muhteviyatını, kanunların ifadelerini, teşkilâtın ruhunu mukayese etmek kâfidir. O vakit her kes itiraf eder ki, yürünülen yol pek uzun, tay edilen mesafe pek büyük, inkişaf etmiş olan fikirler pek mütebarizdir.

Unutmamalıdırki, harekâtî-milliye milletin amakî-ruhundan doğmuştur ve gayri şuurî bir seylap gibi feveran edüb taşmıştır. İlk silâhı alıp dağlar başına çıkanlar efelerdir, bizim o cahil dediğimiz köylülerdir. Bunlar bu hareketi yaparlarken dimağlarda hiç bir muayyen fikir, muayyen ve muntazam bir manzumei âmal, bir silsilei tebeddülât taşımıyorlardı. Sırf kalblerinde meknuz olan bir saikaî-hamiyetin taziki ve tesiri ile hareket ederek, fırtınalı yağmurdan sonra bir çağlayan nasıl cuş ve huruşla taşarsa, öylede onlar düşmanın tecavüz ve teaddilerine tahammül edemiyerek ellerinde silâhla namlusu ölümü namussuz yaşamağa tercih etmişlerdir.

Evet, biliyoruz, o meyanda İstanbul ve sair merkezlerdeki milletin daha şuurlu unsurlarının da hamiyetleri bu hakaretlere, zilletlere tahammül edemiyerek bir hareket plânı, bir icraât projesi tertip ediyorlardı. Fakat evvelâ bu şuurlu unsurlar bile o zaman bu gün yapılan harekâtın istikametini ve mahiyetini ve teferrüatını tahmin etmekden pek uzakdılar. Onların da dimağlarına hakim olan yegâne endişe milleti maruz kaldığı zilletten kurtarmakdı.

Kendileri ile köylüler arasında yegâne fark, onlar bu yolda yapacakları işi evvelce düşünüp tertip ederek hareket etmek istedikleri halde, köylüler, şehir esnafı bu cihet-

leri düşünmeyerek sırf derunî bir kuvvetin tahriki ile harekâta başlamışlardır.

Saniyen, harekâtı milliyenin istikameti, veyahut bu günki tabir ile veçhesi, kendi kendine yani gayri şuurî olarak teayyün etti. Bizim münevver zümreler medenî merkezlerde plânlar tertip ederken, Anadoluda hareket başlamıştı. Terekkübat ve tecemmüat memleketin her tarafında kendi kendisine, muharrikî-bizzat bir tarazda husule gelmekte idi. Filhakika bilâhare bu zümreler herakâtı-milliyenin başına geçerek ve onun nazım ve rehberi olarak maruz kaldığı anarşi ve hercümerç tehlikesinden kurtardı ve müttehit, âhenkdar, muhteşem, muazzam, velut bir şekle soktu. Mamafi, bu hâdisede mütekabil hulüllerden, mütekabil tesirlerden hali kalmadı. Evvelce tertip olunan plânlar bu emrî-vakilerin tesiri ile tahavvüle uğramak mecburiyetinde kaldı. Millet ne kadar nazım ve rehberlerinden mülhem oldu ise, nazım ve rehberler de milletten o nisbette mülhem oldular ve bu mütekabil tesirler, hulülleridir ki, bu günki harekâtın maddî ve manevî cihetlerini tayin etmiştir.

Milletin amakı derununda asırlardanberi taşıp meknuz kalan amâl ve arzuları, tarihte ilk kerre olarak milletin kitlesi ile temasa gelerek onunla müştereken hareket eden Türk münevver zümresinin kalp ve dimağına akis etmeğe başladı. Şimdiye kadar gayri şuurî olan temayüller bu kerre bu sayede şuurlaşmağa başladı. İlk defa olarak Türk münevver zümresi milletin kendisinden, kendi kalp ve dimağından aldığı anasırı müessese ve kanun, manzumeî efkâr şeklinde millete iade etmeğe koyuldu ve bu ameliye daha ikmal olunmakdan pek uzaktır, devam edüp gidiyor ve nerelere varacağını kimse şimdiden kestiremez. Zira kalp ve dimağı millet bipayan, esrarengiz bir ümmandır, içine daldıkça yeni servetler bulunur, yeni yollar açılır.

Biz burada yalnız şimdiye kadar tebellür etmiş, ta-

vazzuh etmiş olan hakikatları kayıt ederek harekâtı milliyenin esas hatlarını tayin etmeğe çalışacağız ve bunu yaparken elimizde yegâne mikyas, yegâne rehber olarak filan veyahut filanın nazariyatından, efkârından, filanın temayülâtından değil, yalnız hâdiselerden, vakâlardan istifade edeceğiz.

Bize göre harekâtı milliyenin bütün mahiyetini, hikmetve istikametini tayin eden bu hâdiselerdir. Harekâtîmilliye ne bir nazariyenin, ne bir felsefe cereyanının, ne de muayyen bir siyasî ve içtimaî temayülün mahsulüdür. Onun bütün mahiyeti kendi kendine bir seylâp gibi akan hâdiselerin kalp ve dımağî-millette ikağ ettiği inikasatın rehber zümreler tarafından tesbit edilerek maddileşmesinden ibarettir. Dikkat olunsa, şimdiye kadar maddeten icra olunan ameliyelerin kâffesi, mukavemeti milliye, kavanin ve teşkilâtı esasiye, paşa hazretlerinin veciz ve tam bir nazariyeyi ihtiva eden nutukları, mütefekkirlerimizin yazıları hakikatte hep hadiselerin ilhamından mütevellit fikirlerdir.

Bu hâdiselerin ihtiva ettiği hikmettirki, atide de mütefekkir ve rehberlerimiz için rehber olmalıdırlar. Onlardan mülhem olmayanlar veyahut onların ifade ettikleri hikmetin hilâfına hareket etmek isteyenler harekâti milliyenin hikmetini takdir etmiş ad edilemez ve harekâtları müsmir olmamağa, ve akim kalmağa tâ ezelden mahkûmdur.

Şimdi bize mezkûr hâdiseleri kayit etmek kalıyor.

5

Harekâtı milliyenin meydana çıkarmış olduğu hâdiseleri ve bu hâdiselerin ifade ettikleri hakikatları tasnif edelim:

---

(5) Hakimiyeti Milliye: 18 mayıs, 1922 Perşembe

Bizce harekâtı milliyenin mahiyet ve istikametini tayin eden yegâne hakikî âmiller işte şu hadiselerle onların ifade ettikleri hakikatlardır:

Evvelâ İstanbulun müdürlük ve rehberlik vazifesini ifa edemediği;

İstanbul kelimesi ile biz burada muayyen coğrafî ve etnoğrafî bir muhiti ifade etmek isteyoruz. Bu muhitte Garb türklerinin en muhteşem ve en muazzam asarı medeniyeleri tecemmü etmiştir. Hemen bütün müessesatı irfaniye, bütün asarı bediiye, bütün abidatı nefisiyeve bütün teçhizatî-fenniye burada temerküz eylemiştir. Binaenaleyh İstanbul Türkün ebediyen sertacı olarak başında taşıyacağı bir abideî tarihiyedir.

Mamafih bütün bunlara rağmen İstanbul müdürlük ve rehberlik vazifesini ifa edemiyor.

Buhranlı zamanlarda maddî ve bariz bir surette tezahür eden bu hakikat âdi zamanlarda da hükümrandı. Zira bu hakikat İstanbulun coğrafî ve etnografî mahiyetinde meknuz ve bilâihtiyar kendini her daîma ihsas ettirecekti.

Coğrafî noktaî-nazardan İstanbul memleket ve milletin merkezi sıkleti haricindedir. Böyle bir noktaya asılmış olan bir vücut muvazenesini muhafaza edemez, daîma sallanır. Vücudun bütün aksamı ayni maddeden terekküp etmiş olsa, her ne kadar gayri tabii oasa da, bu vaziyet pek tehlikeli ad olunamaz. Zira ayni maddeden mürekkep vücudun zerratı arasında mütekabil cazibe kuvveti aksamın yekdieğrinden ayrılmasına ve vücudun çökmesine mani olur ve bir dereceye kadar muvazeneyi muhafaza eder. Fakat vücut muhtelif ve mütezat mevaddan mürekkep olursa ayni cazibe kuvveti tamamen makûs bir tarzda hareket eder ve aksamın ayrılmasını ve vücudun çökmesini mucip olur.

Osmanlı imparatorluğunun terkibi malûmdur. Bu mu-

azzam ve bir çok ecnastan mürekkep vücudda tâ ezelden iki mütehalif kuvvet ve daîma makûs istikametler üzerine hareket ederek vücudun müvazenesini, rahatını ihlâl etmekten, bozmaktan bir an için olsun geri durmamışlardır.

Bu kuvvetlerden birisi ilelmerkez, devletçi, hükûmetçi, yapıcı kuvvettir ki, Türkden yani Anadoludan ibaretti. Bu kuvvetimparatorluğu kurmuş olduğu gibi imparatorluğun yaşaması için de bütün varlığı ile çalışmıştır ve çalışmaktadır. Devletin nüvesi, bünyanı, temel taşı Anadoludur. Odur ki, her daimâ vücudün müvazenesini, rahatını temin etmek için bezli faaliyet etmiştir.

Fakat buna karşı da her daîma ikinci kuvvet, anilmerkez, bozucu, yıkıcı, dağıtıcı bir kuvvet icraî-faaliyet eylemiştir. İmperatorluğun kurulduğu günden itibaren bu ikinci kuvvet devletin bünyanını yıkmağa, müvazeneyi bozmağa, vücudün istirahatını ihlâl etmeğe doğru matuf olan faaliyetin ibrazından geri kalmamıştır ve her daîma o birinci yapıcı kuvvetle çarpışmıştır.

Tabiatın bir hâdisesi kadar mübrem, mukadder, gayrîkabili-tevakki olan bu hakikat karşısında kendini bilne, aklı başında, vaziyetin icabatını takdir eden bir hükûmet ve devlet için de ilk vazife merkezi sikleti bu ilelmerkez, kurucu, yapıcı, yaşattırıcı muhitin içinde aramak ve o muhiti mütemadiyen takviye ve teyit etmekti. Fakat mâlesef, her kesin malûmu olduğu veçhile, tarih temamen aksi bir istikametüzerinde yürümüştür.

Geziniz Anadoluyu! müthiş bir hakikat sizi sarsacaktır. Merkezî, şimalî ve şarkî Anadoluda Osmanlı imparatorluğunu andıracak, bu imparatorluğun o muhteşem ve muazzam sahifelerinden tek bir kelime size hikâye edecek tek bir esere tesadüf edemezsiniz. Halbuki bütün o muazzam fütuhatı yapan, o muazzam tarihi kuran, o azametleri, satvetleri temin eden bu Anadolu idi.

Fütuhat yapılmak istenildiği, satvet arzuları tatmin olunmak lâzım geldiği, anilmerkez kuvvetlerle çarpışarak, imperatorluğun huzur, rahat ve müvazenesini temin etmek vücubu hasıl olduğu zamanlar hep Anadoluya müracaat edilmiş, Anadolunun canı ve malı sarf olunmuştur ve nehayetülnehaye hiç bir milletin tarihinde vaki olmayan bir hadise tezahür etmiştir:

İlelmerkez, kurucu kuvvet gittikçe zâfa uğramış ve bunun aksine olarak anilmerkez kuvvetler temamen canlanmış, büyümüş ve nihayet iki kuvvet arasındaki nisbet tamamen ihlâl edildiğinden vücut parçalanmış gayrî-mütecanis aksam ayrulup kendilerine has istikametler almışlardır.

Bu hakikat tarihen ve asırlarca kaim iken buhranlı zamanlarda bütün bütün tezahür ediyor ve göze çarpacak, maddeten his edilecek kadar kendini gösteriyor. Böyle bir zamanda İstanbul bir sersem, bir şaşkın, izini yolunu gayip etmiş bir serseri halini alıyor, ne yapacağını takdirden aciz kalarak tereddütler içinde memleket ve millet için yalnız muhlik olmakla kalmayan çirkin lavhalar irae ediyor.

Bu cihet İstanbulun etnografî noktaî-nazardan terkibi ve terkibin ika eylediği ahvalî-ruhiyenin tahlili ile daha iyi anlaşılır.

İstanbul kelimenin bütün mânası ile bir Türk şehridir. İstanbulun islâm ahalisi, bir ekalliyetî-kalile istisna edilmek şartı ile, Anadolu ahalisi ile hemahenkdir, ayni kalbi, ayni dimağı taşıyor. İstanbul matbuatına sathî bir bakış, İstanbul islâm ahalisinin maruz kaldığı o gayrî-kabiî-tahammül, sayısız ve hesabsız maddî ve manevî işkencelere, tazyiklere, ictinablara rağmen, bu hakikatı bütün azameti ile görmek için kifayet eder. Bu ahali hissiyatında, temayülünde o kadar metin ve sabit kademdir ki, Saray ve Babıâlinin, Ferit ve avenesinin bütün mesailerine.

Bosfor üzerinde arzımehabet eden düşman diretnotlarının İstanbula doğru çevrilmiş olan toplarına rağmen, İstanbuldaki hükûmet on bir İstanbul mebusunun tek bir tanesini kendi lehdarları arasında intihap ettirmedi. Yalnız bu hâdise, İstanbul islâm ahalisinin Anadolu ile ne kadar hemahenk olduğunu isbat için kâfidir.

Mamafih İstanbul üzerinde uçan, İstanbul muhitine hakim olan ruh ne Türk vene de islâm ruhudur. Alelumum bu mütefessih ruhun mahiyetini tayin etmek mümkün bile değildir. Merhum Tevfik Fikret onun evsafını tarif etmiştir.

Dünyanın her tarafından üşüşen, binbir ırka, kana, lisana, dine, mezhebe mensup, mahiyetleri, asıl ve nesebleri.meçhul, sırf para kazanmak hırsı ile müteharrik, her türlü sergüzeştçi, pespaye insanlar, güzelliği, cazibedarlığı ve işinuş hava ve heves iştehasını tahrik hassası ile müstesna bir mevki olanbu diyare toplanıp her türlü maddî ve manevî rezaletlerle tatminî-hırs ve işteha etmektedirler. Levanten «Levantin» namı tahkiramizini taşıyan böyle bir halitede muayyen bir ruh, muayyen bir renk aramak abestir. Hakikatta paradan başka mukaddes hiç bir şey tanımayan bu halitenin ne dini var, ne imanı, ne milliyeti var, ne hükûmet! Cebinde bir kaç pasaport taşıdığı gibi ruhunda da her türlü mülevvesatı taşır ve bütün dünya lisanlarını konuşur. Gündüzleri içtima ettiği yer borsalar, bankalar, sarafhaneler, geceleri toplandıkları yerler meyhaneler, lokantalardır. Bunlar yer, içer, kazanır, sarfeder, hertürlü maddî ve manevî zilletlere, rezaletlere tahammül eyler, entrikalar, dolaplar çevirir, csausluk yapar, suikastlar tertip eder, evler yıkarak hanümanlar söndürürler.

•

Bu meyanda Fatih, Süleymaniye, Eyüp, Aksaray, Sultanahmet ve Kadıköy'le Üsküdar dairelerine sığınmış

o ağır başlı, temiz ruhlu, vakur ve temkinli Türkler, sinmiş, çekingen bir tavırla uzakdan bu yeni yecuc ve mecuclerin cûş ve huruşlarını, işünuşlarını, rezalet ve denaetlerini hayretlerle seyir ederler ve bu işunuşların, bu cûş ve huruşların, bu denaet ve rezaletlerin kurbanları olduklarına bile bigâne kalırlar.

Köprünün beri tarafı ile öteki tarafında yükselen ve sanki bütün İstanbul cihetini azamet ve haşmetleri ile yıkan muhteşem iki bina, Düyunuumumiye ile Osmanlı Bankası Türk'ün kalbi üzerine bütün sıkleti ile basan o rezalet ve denaatlerin canlı ve maddî timsalleridir.

Ben kendi hesabıma diyorum, köprüyü her daimâ öteki tarafa geçtiğim zaman kendimi başka bir dünyada, garip, hasım, bedhah bir memlekette gibi hissederek sıkılıyordum, içimden rahatsızlık duyuyordum. Bilâkis İstanbul cihetine geçer geçmez içimden bir inbisat, bir ferah, bir genişlik duyarak kendimi kendi muhitimde hissediyordum. Çünkü beri tarafta vücüdümün bütün mesamatı ile hemahenk olan bir muhit duyuyordum. Burada bir kesafeti milliye vardı ki, teneffüsümü teshil ediyordu. Orada ise bu kesafet azaldıkça ruhumda bir inkibas, bir sıkıntı duyuyordum. Her Türk, her islâmın da benim gibi olduğunda şüphe etmiyorum.

Ben mebus oldum, ve hem de muharebe esnasında, yani memleketin, İstanbul'un binnisbe serbest olduğu bir zamanda. Fakat her zaman kürsüye çıkarken ister istemez o hasım, o mülevves ruhun beni takip ettiğini, karşımda samiîn locasında bu kerre şapkasını fese değiştirmiş bir hainin, bir casusun, memleketim, milletim aleyhinde tertibat yapan, casusluk eden birisinin oturduğunu hissederek etrafıma bakıyordum. Söyliyeceğim sözlere dikkat ediyordum, içimdekileri dökemiyordum, hürriyetimin, şahsiyetimin küçüldüğünü, ezildiğini idrâk ediyordum.

Bugün Büyük Millet Meclisinde öyle midir? Hayır,

hayır! Mebuslarımızın kürsüden etrafa bakmkasızın, içlerini istedikleri gibi ferah ferah, serbestçe döktüklerini seyrederek insan nekadar mesrur ve müftehir oluyor. Meclisin muhiti, havaînesimisi, üzerimizde uçuşan ruhu hep o millî kesafetten mülhem olduğu için insana hayat veren bir tazelik, bir inbisat telkin ediyor. Burada biz ne bir haîn, ne bir casus, ne de bir bedhah tasavvur edebiliriz. Çünkü hâkim olan kesafeti-milliye, hâkim olan muhit ve bu muhitle o kesafetin ika ettiği maneviyat bu gibi hâdiselerin vukuuna katiyen meydan vermez. Siz bundan emin olduğunuz için emniyetle hareket ediyorsunuz, söylüyorsunuz, münakaşa ediyorsunuz.

Siz burada hiçbir milletin içinde zuhur edip yaşamaları gayrı kabil olan bir Ali Kemal'in, bir Riza Tevfiğin, bir Aptullah Cevdet'in, bir Cenabın, bir Feridin, bir Hoca Sabrinin zuhurunu ve müsait bir muhit bulabileceğini tasavvur edebiliyor musunuz? Halbuki Ali Kemal İstanbul'da Mihran efendiyi buluyor, Ferit bir misyoner Fro, Cenab Şahabeddin bir rövü dödö mond muharriri buluyorlar, onların saçtıkları zehirleri ile muhiti telvis ediyorlar ve kendileri için yaşanabilecek şerait hazırlıyorlar.

İşte bunun içindir ki, bütün Türkleri ve Türkiyeyi bir bardak su içinde boğmaktan çekinmiyecek Luid Corc İstanbul'un Türk umurunun rehberi olmasını bu kadar katiyet ve sebatla iltizam ediyor. Çünkü o zaman bütün Türkiye'yi manen ve maddeten kendi avucunun içinde gibi sanıyor ve aldanmıyor. Çünkü o zaman yine bir taraftan manen üzerimize o mülevves, mütefessih, hain, hasım levanten ruhunu musallat edip bizi bozmakta berdevam olacak ve diğer taraftan da İngiliz toplarının daimî tehdidi altında tutarak istediklerini maddeten yaptıracaktır.

Harekâtı milliyenin meydana atmış olduğu hakikatların birincisi ve en mühimmi işte İstanbul'un artık rehber ve

müdirî-umur vazifesini ifa edemediğini ve edemiyeceğini bu kadar bariz bir surette isbat etmiş olmasıdır.

6

Harekâtımilliyenin mahiyetini ve istikametini tayin eden ikinci mühim hâdise Saray ile Babıâlinin iflâsları ve eski Osmanlılık devrinin bu iki mühim istinatgâh ve sütunlarının manen ve maddeten yıkılmalarıdır.

Büyük buhranlar esnasındadır ki, bir milletin hayız olduğu müesseselerin, canlı, yaşamak istidadında olup olmadıkları tebeyyün eder. Hazan rüzgârları karşısında kabiliyeti-hayatiyelerini gaybetmiş olan yapraklar nasıl dökülür, yok olursa, millî buhranlar esnasında da artık yaşamak istidatlarını kaybetmiş olan müesseseler kendi kendilerine sukut ederler. Yalnız o zaman taayyün eder ki, bu gibi batmen ölmüş, vicdanı millî ile her türlü alâkası kesilmiş, kıymetî-kudsiyetlerini kaybetmiş olan müesseseler evvelce sırf betaât kanununun tesiri ile yerlerinde payidar imişler. Kuvvetli bir tezelzül, rişesiz, köksüz ve üsaresiz olan bu müesseselerin hazan yaprakları gibi düşmelerine sebep olur.

Babıâli ve Saray Türkiye'nin geçirmekte olduğu bu muazzam buhran esnasında milletin heyyetî-umumiyesinden ayrıldılar. Niçin?

Çünkü milletle aralarındaki derin rabıtalar, ahlâkî, hissî ve maddî tesanütler çoktan zail olmuştu ve tezelzül vâki olur olmaz tamamen başka başka mahiyetler taşıyan bu iki vücut tabiatiyle yekdiğerinden tamamen ayrıldı ve her vücut kendine has olan tıynet ve tabiatı ibraz etmeğe koyularak aralarında mübayenet ve tezatî-tamme tezahür etmeğe başladı.

---

(6) Hakimiyeti Milliye : 24 Mayıs, 1922 çarşamba

Bu fikrimizi mahsus misallerle teşrih edelim:

Buhran esnasında Türkiye halkının ibraz etmiş olduğu sıfatî-mümtaze neden ibaretti? Buna mukabil Bazıâli ile Sarayın ibraz etmiş oldukları sıfatî-mümtaze neden ibaretti?

Bu suallere cevap verirken fikrimizi de teşrih etmiş oluruz.

Türkiye halkının ibraz etmiş olduğu birinci hassa uluvvuhimmet ve cevanmertliktir.

Buna mukabil Saray ve Babıâlinin göstermiş olduğu en bariz sıfat zillettir.

Türkiye halkı muhat bulunduğu bütün müşküllere, bütün tehlikelere, karşı karşıya geldiği düşmanların kahhar kuvvetlerine karşı hayretbahş bir uluvvuhimmet sayesinde yılmadı, sinmedi, kendini müdafaaya koyuldu.

Babıâli ve Saray ise Türkiye halkının bu hareketini cinnet addederek ve kuvvete karşı derhal serfüru ederek düşman tarafından yapılan bütün hareketlere zelilâne bir surette tabaiyyet etmekten başka, düşmana hiç görünmek, düşmanın terahhüm ve şefkatini kazanmak için onunla teşrikî-mesai bile etti.

Bu suretle bir taraftan Türkiye'de şeref ve haysiyetine sarılmış, istiklâl ve hürriyet aşıkı bir halk olduğu, ve diğer taraftan Babıâli ile Sarayda zillet ve harekete mütehammil bir küruh yaşadığı tebeyyün etti ki, yekdiğerine temamen mütezat ve mühalif mahiyetler ve kıymetlerdir.

Türkiye halkının ibraz etmiş olduğu ikinci hassa muazzam, mukaddes bir tesanüt ve uluvvucenaptır.

Buna karşı Babıâli ile Sarayın ibraz ettikleri sıfat derin ve menfur bir hodgâmlık ve hutendişliktir.

Türkiye halkı namus, şeref, haysiyet ve istiklâl yolunda hayvanından, arabasından başlıyarak, oğul ve uşağına, kadınlarına kadar feda ettiği ve her türlü meşakkat-

lere katlandığı halde, Babıâli ve Saray sırf istirahat ve asayişlerini bozmamak, tahsisatlarını vaktinde almak, hayatın mutad nimetlerinden istifade edebilmek için nefisperestlik ve hodgâmlığın en menfur ve en denî manzaralarını ibraz etmekten utanmadılar! Hattâ daha ileri gittiler, düşmana yaranmak için Osmanlı tarihinin hiç bir zamanında emsali görülmemiş bir cinayeti de irtikâp ettiler. Kendi elleri ile evlâdî-vatanı toplayıp düşmana teslim ettikleri gibi, diğer tarafdan milleti kurtarmak için mücadele edenleri yine düşmanlara yaranmak, düşmanların iltifatlarına nâil olmak niyeti ile telin, tekfir ve idama mahkûm ettirdiler.

Bununla beraber Anadolu'da halk bir kitle halinde toplanarak derunî bir nizam ve intizama taben ahenktar bir tesanüt misali irae ederken, Babıâli ve Saray nifak ve şikak içinde puyan olmaktadır.

Demek bu cihetten de bir tarafda bütün âlemin sitayişini mucip olan bir uluvvucenab, bir hissî-fedakârî, bir tesanüt ve intizam, diğer tarafda da yine bütün alemin nefretini mucip olan bir hodgâmlık, bir hutendişlik ile bir nifak ve şikak esasları karşı karşıya çıkmışdır ki, bu da halk ile Babıâli ve Saray arasındaki derin tezatların en bariz nümunelerindendir.

Anadolu halkının ibraz ettiği üçüncü büyük sıfat mukaddesata sedakat ve merbutiyettir. Babıâli ve Saray ise bu mukaddesata aslâ alâkadar olmadıklarını isbat etmiş bulundular.

Mukaddesat arasında başda gelenler din, millet, makamî-hilâfet ve ananattır.

Düşmanların bizimle icra ettikleri mücadelenin mahiyeti hakkında eğer kimsede tereddüt ve şüphe varsa bu şüphe ve tereddüt mütarekedenberi cereyan eden ahval ile zail olmuş olsa gerektir. Bu mücadelenin dinî bir ma-

hiyette olduğunda artık yalnız bizde değil, hariçte de kimsenin tereddüt etmemesi lâzımdır.

Mütarekedenberi İngiltere'nin mesaisi zaten halî-ihtizarda bulunan ve Türkiye'den başka nefenkahî kalmamış olan Alemi İslâma Türkiye'nin şahsında son darbeyi de indirmeye müteveccihtir.

İngiltere bu maksadını temin için bir tarafdan Türkiye'yi istilâ ve taksim ettirmeğe ve diğer taraftan da Makamı hilâfeti Türkiye'den nez ile kendisine tâbi olan hükûmeti İslâmiyenin birisine intikal ettirmeğe koyuldu.

Mukaddesatımızdan en kıymetlileri yani din ile milletimize karşı müteveccih olan İngilterenin bu teşebbüslerine karşı Alemi İslâmı ile Anadolunun yaptıkları malûmdur. Alemi İslâmın manevî isyanı ile beraber Anadolu da maddeten kıyam etti ve üç senedir ki, bu mesele yolunda varını yoğunu feda etmektedir.

Fakat Saray ile Babıâli ne yaptılar?

Bunlar memleketi inkisama uğratan ve Makamî-hilâfeti doğrudan doğruya İngiliz hükûmetinin tahtınufuz ve hâkimiyetine vazeden Sevr muahedenamesini kabul ettiler. Hattâ Saray ile İngiliz hükûmeti arasında Makamî-hilâfetle İngiltere münasebatını tayin ve tanzim eden hafî bir muahedenamenin aktolunduğu da söylenildi ve Avrupa matbuatına, İngiliz parlementosuna kadar aksetti. Damat Ferit tekzip etmeğe yeltendi ise de tekzipnamenin tasdiknameden başka mahieytte olmadığı görüldü.

Bugün İngiliz hapishanelerinde inleyen Mevlâna Mehmet Ali, Luit Corc'a «Hilâfet mahiyeti itibariyle müstakildir. Hiçbir ecnebi hükûmetin tahtı nufuz ve tesirinde kalamaz.» dediği ve Anadolu'da Alemi İslâmın bu kalp derebanı ile heamhenk olarak «Mücahedemiz hali esarette bulunan Makamı hilâfeti kurtarmağa matuftur.» şuarını ilân ettiği zaman, Babıâli ve Saray Makamı hilâfetin

esaret ve zilletini mutazammın bir vesikayı kabul ve imza ediyorlardı.

Mütarekedenberi İngiltere gerek İstanbul'da bizzat ve gerek Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde bilvasıta İslâmların kanlarını dökmek, mal ve ırz ve namuslarını hetk etmekle meşguldür.

Buna karşı Babıâli ve Saray ne yaptılar?

Vakit gazetesinin bugün neşrettiği ifşaatla tamamen sabit olduğu veçhile, Saray ve Babıâli Kanbur İzzeti İzmire Sırf İzmirin işgalini teshil ettirmek için gönderdiği gibi bilâhare de İngilizler ve Yunanlılarla birleşerek İslâmları kurtarmağa matuf olan mücahedeye karşı doğrudan doğruya mücadele ediyorlardı.

Ayni zamanda teşvik ve tergip ettikleri Ali Kemal, Cenab Şahabeddin, Abdullah Cevdetler gibi adamların yazıları ile de Türklerin adam olamıyacaklarını, istiklâl ve hürriyete lâyık olmadıklarını, Anadolu'da mücahede edenlerin asî ve eşkiya olduklarını cihana her türlü vasıta ve her türlü lisanda neşrettirmeğe çalışıyorlar.

Demekki, Saray ve Babıâli ile din ve millet, hilâfet ve saire gibi mukaddesat arasında hiçbir münasebet ve alâka kalmamıştır. Bunlar onlar için sırf muayyen istifadeleri temin yolunda kullanılmış âletler imiş! Ruh ve kalplerinde hiçbir kudsiyeti haiz değilmişler! Tehlikeli zamanlarda onlarda bunları müdafa için en ufacık rahatlarını, huzurlarını feda etmek değil, bu rahat ve huzurlarını temin için onları feda etmeğe daima müheyya imişler! Şimdiye kadar gösterdikleri hürmet, riayet sırf zahirî ve riyakârane imiş!

Halbuki Anadolu halkı işte tam bu mukaddesat içindir ki, can çekişiyor, varını yoğunu feda ediyor, onlarsız yaşamağı bile tasavvur edemiyor.

İşte üçüncü en bariz ve en mühim tezat!.

Halk ile Babıâli arasında her nevi kudsî rabıtalar çözülmüş ve her nevi manevî münasebet zail olmuştur. Saray ve Babıâli pazarlık emtiası addettiği, en çok fiat mukabilinde satmağa hazır olduğu, bazı mubarek ve mukaddes beratları, halk kendi için bir mevcudiyet, bir can ve hayat menbaı, bir istiklâl ve şeref sermayesi, verilmez, satılmaz, el vurulmaz bir namus mahiyetinde telâkki ediyor.

İşte buhranın meydana attığı üçüncü hakikat!

7

Harekâtı milliyenin meydana koymuş olduğu hâdiselerden birisi de Anadolu halkının ve daha doğrusu Anadolu köylüsünün mahiyetidir, kıymetidir. Filhakika bundan evvel de Anadolunun ehemmiyeti takdir olunmuyor değildi. Devlet ve devleti idare edenlerin kâffesi Anadolu'nun nekadar mühim âmil olduğunu zaten idrâk ederek müşkül zamanlarda en son çare diye bu âmilin ihtiva ettiği kuvvetlere müracaat eyledikleri bir çok tarihî vakıalarla sabittir. Fakat o takdir başka mahiyette bir takdirdi. Bir adamın meselâ iyi bir atına verdiği kıymet kabilinden bir şeydi. Şuursuz, idrâksiz, istenildiği zaman, istenildiği surette kullanılabilecek, muti, münkat, muayyen kuvveti haiz bir yığın madde gibi telâkki olunuyordu. Başlı başına devlet makinasında bir âmil olacak, devletin istikâmetine, dahilî, haricî, iktisadî ve hattâ adlî ve idarî siyasetlerinin tedviri üzerinde bir tesir icra edebilecek bir unsur gibi sayılmıyordu. Zımamdarlar onu her tarafa çevrilebilecek, herhangi istikamet üzerinde yürütülebilecek iradesiz, şahsiyetsiz, renksiz bir şey gibi addediyorlardı ve bu tarzı telâkkinin tesiri iledir ki, mezkûr zımamdarlardan ekseriyeti azimesi Anadolu'yu görmek, tetkik etmek, efkârına, hissiyatına, temayülâtına vukuf peyda eylemek lüzumunu

---

(7) Hâkimiyeti Milliye: 1 Haziran 1922, Perşembe.

bile hissetmezlerdi. Kemali kat'iyetle iddia olunabilir ki, son iki yüz sene esnasında bu mülk ve devletin mukadderatı ile oynıyan devlet adamlarından yüzde sekseni devletin bünyanı olan Anadolu toprağı üzerine ayak bile basmamışlardır ve Anadolu'nun ne olduğunu rüyada bile tahayyül etmezlerdi. Hele Saray erkânı burası ile her nevi maddî ve manevî alâkayı tamamen kesmişlerdi.

Harekâtı milliye bu zihniyeti, bu tarzı telâkkiyi de tamamen değiştirdi, mütefekkirler bu hususta da alt üst oldu! Zımamdarlardan başlıyarak muharrirlerimize, şairlerimize kadar herkes Anadolu hakkında fikirlerini, ihtisasatını değiştirdi.

Bu derin ve mühim tahavvül ve tebeddülün en beliğ ve en veciz ifadesini Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin son nutkunda buluyoruz. Müşarünileyh Anadolu köylüsünün hakikî kıymet ve kadrini bu kere kaydederek: «Memleketin efendisi köylüsüdür.» diyor ve Anadolu halkının asırlarca başka tarzı telâkkiye mazhar olarak münsî ve mühmel tutulması günahını samimî ve müteessir bir lisanla zikredip köylüden diz çökerek af dilenilmesini talep ediyor.

Bundan üç sene evvel Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin mevkiindeki bir şahsiyetin ağzından çıkan böyle bir cümle hâkim olan müfekkire ve tarzı telâkki mucibince sun'î ve gayrı tabiî addolunurdu ve zaten böyle bir şahsiyet bu gibi bir cümleyi kullanmaktan çekinirdi. Çünkü asırlardanberi «Etraki-bî-idrâk», «Kaba Türk» ve daha ağır darbı meseller üzerine perperişebab olan bir muhitte durup dururken bu kadar gayrı munis ve mutad bir cümlenin kullanılması herkesin zihniyetini tahriş ve tarzı telâkkisini rencide etmiş olurdu.

Fakat şu geçirdiğimiz üç senelik buhranın ika etmiş olduğu bir çok icâznuma tahavvüllerden birisinin tesirile-

dir ki, ne Mustafa Kemal Paşa Hazretleri mevkiinde bir şahsiyet bu gibi bir cümleyi kullanmaktan çekindi ve ne de kendisini dinliyen ve okuyanlar bundan ürktüler. Bilâkis nutkun en beliğ ve fasih kısmını bu cümleler teşkil etti ve samilerden bazıları teheyyüçlerine dayanamıyarak, şükür olsun bu hakikati işittik, Allah razı olsun Paşa hazretleri, diye bağırdılar.

Filhakika Türkçülerin bir kaç senedenberi memlekette açmış oldukları «Halka doğru» cereyanı bu hususun inkişafı üzerine icrayi tesir etmemiş değildir. Fakat bu tesirin ehemmiyetini hiçbir zaman izam etmemeliyiz. Daha dün meşhur muharrrlerden birisi bir Türkçü ile kalem mübahasesi yaparken «Ben çamura kadar tenezzül edemem!» diyordu ve çamur kelimesi ile halkı ifade etmek istiyordu.

Bu bir hakikattir ki, canlı hayatın verdiği tecrübeler ve ibret dersleri yüzlerce zengin kütüphanelerin ve mevizelerin tesirlerinden daha kıymetlidir. Bazan bir tek tarihî hâdise bin cilt tarih kadar müfit olur. Bilhassa buhranlar esnasında milletler süratle yaşarlar ve iki gün esnasında öğrendiklerini âdî zamanlarda senelerce devam eden müddet zarfında öğrenemezler.

Bizde de öyle oldu. Halka doğru cereyanı kimbilir kaç on sene devam etmeliydi ki, bu üç senelik buhran esnasında husule gelmiş fikrî ve hissî tahavvülleri vücuda getirsin!

Bu buhran esnasında halkın ne olduğu kendi kendi[illegible] tezahür etti. Karşı karşıya iki şahsiyet durdu:

Birisi mutadı bulunduğumuz zımamdarlar, Babıâli Saray!

Diğeri halk!

Birisi küçüldükçe küçüldü, alçaldıkça alçaldı.

Diğeri büyüdükçe büyüdü, yükseldikçe yükseldi!

Herkes için zahir ve bahir oldu ki, birisi manevî ve maddî esaret, ölüm ve tefessüh menbaıdır. Diğeri ise şan, şeref, haysiyet, ulviyet, istiklâl, varlık ve hayat serçeşmesidir.

Birisi köledir!

Diğeri efendidir!

Efendi Türkçe kelime değildir. Efendi mefhumunu Türkler Bey kelimesi ile ifade ederler. Bey kelimesi ise bekçiden gelir. Bekçi olan beydir. Yani kendisine teslim olunan vediayi muhafaza eden, ona ait vazifelerini sadakat ve merbutiyetle ifa eyliyendir ki, kendisine efendilik ve beylik unvanını verdirir. Zaten Türk'ün zihniyetinde âsalet kanla değil, vazifeye sadakatle müterafiktir.

Hâdisat isbat etti ki, bekçilik hassası, vazifeye sadakat seciyesi köylüde mahfuzdur. Binaenaleyh efendi de odur. Bekçi ve vazifeşinas olduğundan tabiatiyle mülk ve devletin asıl sahibi de odur. Zaten ef'al ve harekâtı ile de bunu isbat etmiştir.

Lâkin sahip olmak ne demektir?

Burada pek mühim ve elyövm efkârın teşevvüşünü mucip olan bir meseleye temas ediyoruz.

Sahip olmak doğrudan doğruya millet ve devleti bizzat idare etmek, onların mukadderatını ve istikametini tayin etmek demek midir?

Herhangi bir millet ve devletin tanzim ve idaresi emrini herhangi bir kitle, herhangi bir ahalinin doğrudan doğruya eline alabilmesi imkânını biz hayalen bile şimdiye kadar tasavvur edemedik ve bundan sonra da edebileceğimizi zannetmiyoruz. Hele bizde umumun seviyei irfaniyesi ile terbiyei içtimaiye ve siyasiyesi nazarı dikkate alınınca bunun katiyen gayri mümkün olduğu ufacık bir teemmülle tezahür eder. Fakat bu hakikat bizden bu hususta pek

yüksek olan muhitlerde dahi cari ve hükümrandır. Şimdiye kadar tarihte bir kitlenin doğrudan doğruya kendisini idare ettiği emsali görülmemiştir. Eski Yunanistanın ufacık ve bazan tek bir şehirden ibaret olan cumhuriyetlerinde bu gibi tecrübeler yapılmış ise de bu tecrübe nihayet ya anarşiye, ya anarşinin eşi olan tiranizme, istipdada müncer olmuştur. İçinde bulunduğumuz zamanda ise bu tecrübenin en muazzamı Rusya tarafından yapıldı. Burada muazzam bir kitle doğrudan doğruya kendini idare etmek istedi. Bütün zimamı umurunu eline aldı. Fakat inkılâbın başına muayyen bir rehber zümresi geçerek yularları tamamen ellerinde temerküz ettirinceye kadar bu tecrübe de pek pahalıya maloldu ve Rus inkılâbının en müfrit, kanlı ve tahripkâr sahifeleri işte bu istihale zamanlarında cereyan etmiştir. Umumiyetle denilebilir ki, eğer mezkûr zümre o temerküz ameliyesinin icrasında muvaffak olmasaydı ve zimamı umur eskisi gibi kitlelerin elinde kalmış olsaydı, Rus inkılâbının da ateş ve kan içinde sönüp müthiş bir tiranizme müncer olacağı muhakkaktı. Lâkin bereket versin ki, rehber zümre imdada yetişti ve zimamı umuru temerküz ettirdi ve inkılâbın seyir ve cereyanını muntazam ve ahenktar bir mecraya sevkedebildi.

Alelûmum denilebilir ki, hanhangi bir zaman ve mekânda şekli hükûmet ne olursa olsun, umuru devlet mahdut ve rehber bir zümre tarafından rüüyyet ve temşiyet edilegelmiştir ve kanaatımızca bu böyle ilânihaye devam edip gidecektir. Milyonlarca efradı havi kitleler hiç bir zaman doğrudan doğruya kendilerini idare etmemişlerdir ve edemiyeceklerdir. Bu hususa ait perverde olunan emeller ve serdedilen nazariyat hep beyhudedir.

Halkçılık nazariyatın babası olan ve halkın kendi kendisini doğrudan doğruya idare etmesi esasını bütün kuvvet ve imanı ile kabul eden Jan Jak Russo bile bunu

takdir ederek, nazariyatını serdederken, tasavvur ettiği halkçı devletlerin gayet mahdut sahalardan, adetâ birer şehirlerden ibaret olduğunu kaydediyor. Meselâ, Fransa yüzlerce kantonlara taksim edilmelidir ve müteharriki bizzat, doğrudan doğruya kendilerini idare eden hüceyreler bilâhara yekdiğeri ile ittihat ederek bir konfederasiyon şeklini almalıdır, diyordu. Bugün Rusların yaptıkları da, tamamı ile değilse de kısmen bu nazariyatın tatbikinden başka birşey değildir. Lâkin Rusyada filen tatbik olunan bu usul bile yakından tetkik olunursa görülecektir ki, bu küçük hüceyratta bile tedvir ve temşiyeti umur doğrudan doğruya halkın elinde değil, muayyen bir rehber zümresinin elinde temerküz etmiştir.

Hülâsa beşerde akıl ve zekâ, iktidar ve istipdat hassaları kaldıkça bir kısmının diğer kısım üzerine teveffüku, bir kısmının diğer kısmını idare eylemesi mübrem ve ta[illegible] olarak kalacaktır.

8

Şekli hükûmet ne olursa olsun milletler daima mahdut bir ekalliyetten ibaret olan bir zümre tarafından idare olunmuşlardır ve olunacaklardır. Mesele yalnız şu ekalliyetin müracaat ettiği mülhematın menbaından ve mahiyetinden, idarei devlete verdiği şekil ve istikâmetten, takip ettiği gayelerden ibarettir. Asıl mühim ve canlı mesele budur.

Bu noktai nazardan üç türlü ihtimal vardır:

Birincisi ekalliyeti müdirenin günü gününe, programsız, gelişi güzel hareket etmesidir. Her nasılsa iş başına geçmiş olduğu halde muayyen prensipler üzerine hareket ederek, muayyen gayeler gütmiyen, endişesi yalnız ihraz

(8) Hâkimiyeti Milliye 7 Haziran 1922, Çarşamba.

ettiği mevkii muhafazadan ibaret olan, yelkenini mütehavvil rüzgârların istikâmeti üzerine tevcih ettiren böyle bir ekalliyet mahkûmu sukut ve zevaldir. Zira matbu ile tâbi, müdürler ile idare olunanlar arasında bazı rabıta ve alâkaların mevcudiyeti elzemdir. Maddî olsun, manevî olsun, bu alâkalardır ki, çimento rolünü oynıyarak mühürleri idare olunanlara, pişrevleri pirevlere bağlar.

Ekalliyeti müdire tarafından irae olunan proğram, tertip olunan hedef ve gaye, devlete verilen istikâmet, işte çimento!

Böyle bir çimentodan mahrum olan ekalliyet, istinatgâhı kumlar üzerinde kurulmuş, rüzgârlara tâbi bir binaya benzer, sukût ve inhidamı gayrı kabili tevekkidir.

İkinci ihtimal ekalliyeti müdire tarafından perverde olunan âmâl ve temayülâtın, irae edilen proğram ve hedefin, indî yani hakayiki eşyaya gayrı muvafık olmasıdır.

O zaman şekli hükûmet ne olursa olsun, kavanini esasiye nekadar serbest ve hürendiş olursa olsun, gidilen yol istipdattır. Zira programını hakayiki eşya üzerine tertip etmiyen, hedef ve gayesini ekseriyetin temayülât ve arzuları üzerine tesis eylemiyen, ilhamatını bu ekseriyetten almıyan ve bütün bunları ekseriyete cebren kabul ettirmeğe çalışan bir ekalliyet, proğramı nekadar geniş, âmâl ve arzuları nekadar âli, ilhamatı nekadar asîl olsa da istipdattan başka bir şey yapamaz. Böyle bir ekalliyet ile ekseriyet arasında bir tezatî tamme hâkimdir. Ekalliyet ekseriyeti temsil etmiyor, ekseriyetin iradesine mâkes olamıyor ve binaenaleyh ekseriyeti idare ederken tazyik ve cebir icra etmek vaziyetinde bulunuyor.

19 uncu asrın iptidasına kadar alelûmum hükûmetler bu mahiyette idiler. Ekseriyetler ekalliyetlerin manevî ve maddî esaretleri altında idiler. Hayatın tecelliyatı ekalliyetlerin tazrı telâkkilerine tâbi idi. Din, fikir, ahlâk, ikti-

sadiyat, içtimaiyat sahalarında ekseriyetler, ekalliyetlerin hükümlerine, arzularına tabaiyyet etmek mecburiyetinde idiler.

Garpda Garp cemaâtları «Devri intibah» harekâtı ile serbestii tefekkürü esas itibariyle elde ettiler. 16 ve 17 nci asırlardaki din kavgalariyle serbestii vicdan esasını temin eylediler. 18 nci asrın nihayetindeki siyasî kavgalar ile de hürriyet prensibini kabul ettirdiler. Bugün de iktisadî istihlâs mücadelesini icra etmektedirler. Yani şahsiyeti içtimaiyenin hâkimiyetine yol açmaktadırlar.

Şarkta ise, ekalliyetlerin hâkimiyeti, tahakküm ve tecebbürleri devam edip gitmekte idi. Burada bir ekalliyeti kalile hayatın bütün tecelliyatına istediği istikâmeti veriyor, onları istediği surette telâkki ediyor ve ekseriyetleri bu zihniyete, bu tarzı telekkiye mahkûm ediyor. Fikir, din, ahlâk, içtimaiyat, iktisadiyat sahalarının kâffesinde ekseriyetin temayülât ve arzuları, ihtiyaç ve tarzı telâkkileri aslâ nazarı itibara alınmıyor. Yalnız ferdî şahsiyet değil, içtimaî şahsiyet de tamamen kırılıyor.

«La ikrahe fiddin» ve «İhtilâfı ümmeti rahmetii» ve «İcmaı ümmet» esaslarını ilk evvel beşeriyete ilân etmiş olan İslâmiyet, Şarkın bu umumî zihniyetine karşı bir aksülâmel yapmak istedi. Ferdî içtihadın serbestisi esasını, içtimaî kabul ve tasvip düsturu ile mezcederek hayati ferdiye ve içtimaiyenin sağlam inkişafı için vasî bir yol açmıştı. Fakat maâtteesssüf bu yol pek kısa oldu. Şarkın eski ruhu İslâmiyete galebe çaldı. Hürendiş halifelerden bazıları müştehidleri, mahdut bir ekalliyetin fikirlerine iştirâk etmediklerinden dolayı, ölünceye kadar dövdürdükleri gibi, diğerleri de her nevi yeni ve zinde fikre karşı muharebe ederek fikri bile öldürdüler. Şöyle ki, nihayetünnihaye aslâ tefekkür etmemek için Babı içtihadın mesdut olduğu ilân olundu.

Hakikat halde Babı-içtihat yalnız ekseriyet için mesdut kalıyordu. Mahdut ekalliyet yine içtihadında serbest idi. Dine, hayata, devlet ve hükûmete istedikleri şekil ve istikâmeti vermekte, onları istedikleri tarzda anlamakta aslâ tereddüt etmiyorlardı. Elhâkimibillâh bir gün kadınların katiyen sokağa çıkmamalarını emir ediyor, bir hafta sonra da kadınların serbest olarak pazar ve sokaklarda açık saçık gezmelerine ferman çıkarıyor. Ekseriyet ise bütün bu yolsuzluklara, bu keyfî muamelelere tabaiyyet etmek mecburiyetinde kalıyor.

Rusya, Çin, Hindistan, İran ve biz de içinde olduğumuz halde, bu gibi hâdiseler bütün Şark tarihinde müşahede olunmaktadır. Şarkda daima ekseriyetle ekalliyetlerin ellerinde zebun ve esir kalmışlardır.

Bizde, tarihi millimizi idealize etmek istiyen mazı asîl ve âli fikirli mütefekkirlerimiz, benim anlıyamadığım mükemmel bir demokrasi esasları buluyorlar. Bunların bilhassa istinat ettikleri noktaları bizde sınıf teşkilâtı ile zümrevî imtiyazatın madûmiyetidir.

Bir tek zatın veyahut pek mahdut bir zümrenin karşısında milyonlarca insanların mütesaviyen zebun ve esir kalmaları, bütün hukukun filen bir tarafta toplanması ile, bütün vazife ve tekliflerin diğer taraf üzerine yüklenmesi, bilmem ki, hangi demokrasi esasları veyahut zihniyeti ile kabili teliftir?

Sınıf teşkilâtı ile hukuku imtiyaziyenin madumiyeti bir memlekette demokrasinin mevcudiyetine delil addolunamaz. Benim anlayışıma göre, demokrasi demek ekseriyetin hâkimiyeti, ekseriyetin taşıdığı zihniyetin, tarzı telâkkinin revacı, ekseriyet ihtiyacının tatmini, ekseriyet temayülâtının ve arzularının hayatı milliye üzerine tesiri demektir.

Halbuki, tarihi millimiz de işte nakıs olan tam budur.

Dininden başlıyarak lisanına kadar zavallı Türk ekseriyeti, daima bir ekalliyeti kaillenin zebunu ve esiri olmuştur. Hiç bir zaman onun ihtiyaçları, meyilleri, arzuları, tarzı telâkkisi kale alınmamıştır. Hayatının bütün şuunu daima bir ekalliyeti kalilenin tazyiki altında kalmıştır. Böyle müthiş bir tazyikin mütesaviyen icrası nasıl demokrasi ile tarif olunabilir? Yükselen her bir şahsiyet derhal alçaltılmış ve umumun esareti haline tenzil edilmiştir. Zebunlukta, esarette, hukuksuzlukta hep müsavi ve müşterek bir hale tenzil edilmiştir. Bu doğrudur. Fakat demokrasi bu mudur?

9

Yukarıda birkaç milyon efrattan ibaret olan bir milletin hiçbir zaman doğrudan doğruya kendisini idare edemiyeceğini ve mümtaz bir müdiran zümresine ihtiyaç olduğunu ve meselenin en mühim ciheti işte bu zümrenin aldığı istikâmetin mülhem olduğu menbadan ibaret bulunduğunu izah etmiştik.

Bu fikrimizin kendi memleketimizde sureti tatbikine gitmeden evvel şurasını kaydetmek isteriz ki, zikrettiğimiz müdiran zümresinin hakikaten mümtaz olabilmesi için şart bütün kabiliyetlere ve bütün liyakatlara en vasî bir sahai rekabetin temin olunmasından ibarettir. Bunsuz o müdiran zümresi mümtaz addedilemez. Rakabetin meşru ve her türlü hile ve desiseden ârî olması tabiatiyle bir memleket için en ziyade arzu edilir bir şeydir. Fakat rakabet edenler beşer olduklarından rakabete garez ve hırs bulaşıyor, diye rakabet kapısını kapamak ve umuru idareyi yalnız mahdut bir daireye hasretmek katiyen doğru addedilemez. Bu mahdut daire ne kadar ahlâken ve kabiliyet itibariyle mükemmel olsa da nihayet memleket için garez ve hırslı

---

(9) Hâkimiyeti Milliye: 4 Temmuz 1922, Salı.

rakabetlerden daha ziyade zararlar tevlit edebilir. Binaenaleyh, şartı evvel olarak bütün memleket evlâdının aynı derecede ve aynı hak ile, memleketin mukadderatında alâkadar oldukları ve mütesaviyen memleketin her türlü umuruna iştirâk ve her türlü rütbe ve makamını ihraz edebileceği ve yegâne mikyasın ibraz olunacak istidat ve kabiliyetten ibaret olduğu esas itibariyle kabul olunmalıdır. Demokrasinin bizce temel taşı bu esastır. Bunun haricinde demokrasi, kavanini esasiye, şekli hükûmet ne olursa olsun yoktur. Oligarşi, hükûmeti şahsiye, istipdat vardır. Demokrasi yoktur.

Fakat bir kere bu esas kabul ve tatbik olundu mu, müdiran zümresi nihayet rakabet kanununun fazileti sayesinde en muktedirlerden, en lâyiklerden, muayyen muhitte en kudretlilerden teşekkül eder ki, vücudü milletin selâmet ve sıhhati için en birinci şarttır.

Bir kere bu müdiran zümresi böylece teşekkül etti mi, tabiatiyle alacağı istikâmeti, mülhem olacağı menbaları arar.

Bizim memleketimiz ziraat memleketidir. Ahalimizin en büyük kısmı köylüdür, çifçidir. Binaenaleyh, yukarıda zikrettiğimiz veçhile, teşekkül etmiş olan mümtaz müdiran zümresi ister istemez mülhematını bu köylüden, bu çiftçiden alacaktır. Bütün harekâtını, istikâmetini o çiftçi ruhunun, çifçi hayatının telkinatına, ihtiyaçlarına göre tayin edecektir. Zira bunun haricinde selâmet ve bekâ yoktur. İş başına geçenler havada muallâk, esassız, temelsiz kalırlar. Müdiran ile idare olunanlar arasında alâka ve münasebet kalmadığından, her iki taraf ayrı ayrı yollar takip eder ve nihayet işler durur, hercümerç baş gösterir ve bütün bünyanı devlet zâfa uğrar.

Nitekim bunun en canlı misalini yine kendi tarihimizde görürüz. Bizde bir kere rakabet ve müsabakanın ceve-

lângâhını teşkil ederek, kabiliyet ve istidatların tenmiye ve inkişafını temin eyliyen hayatı içtimaiye yoktur. Bir çok hususlarda olduğu gibi bu hususta da bizimle muasırı bulunduğumuz ve binaenaleyh kendileri ile rekabet etmek mecburiyetinde kaldığımız muasır cemâatlar arasında muvazene ve âhenk bizim aleyhimize olarak tamamen bozulmuştur ve onlara nisbeten çok geride kalmamızın, bir çok teşebbüs ve faaliyetlerde ademi muvaffakiyetimizin başlıca ve belki yegâne menbaını burada aramalıdır.

«Şarl Jid», içtimaî inkişaf noktai nazarından diğer büyük milletlerden geride kalmış olan Fransada bile bugün altmış bin cemiyet sayıyor. Almanyada, İngilterede, Amerikada bu rakam daha yüksektir. Oralarda her medenî insan kendi hususî, şahsî ve ailevî hayatından başka bir çok zümrevî, meslekî, dinî, ahlâkî, bediî, ilmi, iktisadi, siyasi, sınaî ve sair teşkilâta merbuttur. Yani medenî insan kendi şeklinden çıkarak, ayni zamanda on türlü, yirmi türlü hayat yaşıyor, alâkalar peyda ediyor. Bu teşkilâtın, bu cemiyetlerin beheri birer rekabet saahsı irae ederek, muhtelif istidatların, kabiliyetlerin tenmiye ve inkişafı, temayüz, tezahür ve takviyesini temin ediyor. Bundan maâda bunca alâkalar, münasebetler ve rabıtalar peyda etmiş olan bir fert ister istemez hodbinlik, hodgâmlıktan hiç olmazsa bir dereceye kadar vazgeçmek, yalnız kendisini, kendi hususî ve ailevî hayatını değil, bir de mensup olduğu o teşkilât ve cemiyetlerin menfaatini, hayatını ve inkişafını düşünmek mecburiyetinde kalıyor. Bu suretle bir taraftan efradın kabiliyet ve istidatları inkişaf eder ve cemâat için en müstait âzalar hazırlanırken, diğer taraftan da, bunların içtimaî terbiyeleri temin edilmiş oluyor.

Biz maâtteessüf bütün bunların kâffesinde mahrumuz. İçtimaiyat noktai nazarından hayatımız pek iptidaî bir haldedir. Ferdiyet, cemiyet hayatına hâkimdir. Biz u-

yuşamıyoruz, kaynaşamıyoruz, meslekî ve zümrevî birleşmelerden tamamen mahrumuz, iktisadî ve siyasî tecemmülerimiz pek iptidaî, cansız, ruhsuz ve hararetsizdir.

Eskiden hiç olmazsa cami ve tekkelerde içtimaî bir hayat vardı. Hiç olmazsa din sahasında bir kaynaşma hareti mevcuttu. Bugün o da söndü. Çünkü dinin müdürlüğü iddiasında bulunanlar, dini asırla birlikte yürükmek, din âyinlerine, calip ve cazip vir şekil vermek, dinî mevzulara zamanın muktezasınca toplayıcı bir mahiyet telkin eylemek istidatlarını gösteremediler.

Muasır cemaâtlere nisbeten bizim maduniyetimizi mucip olan bu noksanların birinci ve başlıca sebebi bize has olan aile teşkilâtıdır. Bizde her aile yüksek duvarları, pancurları, perdeleri ile başkalarından ayrılmış gayri kabili hulûl birer kaledir. Bu kalenin sahibi bir kerre içine girdi mi kendisini bütün dünya ve maverasından tecerrüt etmiş gibi hisseder. Bu kale bütün muhitten ayrılmış bir adadır ve adanın içine giren de artık bütün muhitle alâkayı kesmiş gibidir.

Kınına girmiş bir insan ki, o kından başka bir şey göremez, his edemez, bütün endişeleri, fikirleri o dar muhit içinde dolaşır.

Bu vaziyet aile noktai nazarından çok muhassanat tevlit ettiği gibi, içtimaiyat noktai nazarından da kâffei noksanlarımızı mucip oluyor. Aile sevgisi, aileye merbutiyet, ince, zarif, hassas aile duygusu hiçbir muhitte bizimki kadar inkişaf etmemiştir. Fakat ayni zamanda da ailenin haricinde hemen herşeye bigânelik, hodgâmlık, ferdî ve hususî endişelerin umumî endişelere tahakkümü, bu terbiyenin, bu vaziyetin netayicindendir. Bir ailenin haricinde her nevi alâka bizim için mihanikî, zahirî ve yine o ailenin menafiini temin için mevcuttur.

İşte bizim cemaâtimiz yan yana konulmuş, yekdiğe-

riyle sırf zahirî ve mihanikî alâkalarda bulunan, ruhî tahammürlerin tesirlerine hemen yabancı kalan bu gibi ailelerin yığınlarından ibarettir. Bu aileler arasında derunî rabıtalar şunlardır: Din ve lisan vahdeti, devlet ve hükûmet vahdeti!

Lisan içtimaî tahammür tesirini mektep ve edebiyat vasıtalariyle icra eder. Mektep ve edebiyatın telkin ettiği müşterek duygular, hisler, fikirler, emeller ve gayeler tesiriyledir ki, efrat arasında derunî, müşterek bir hayat teessüs eder ve bu hayat dahi bir çok tecemmüat ve teşkilâtla tecelli eder.

Maâtteessüf gerek mektebimizin ve gerek edebiyatımızın bu noktai nazardan iptidailiği, henüz bu hususta kendilerinden beklenilen tesirleri icra etmekten pek uzak kalmasını mucip oluyor.

Dine gelince, müşterek itikadat ve ibadat ve bilhassa müşterek âyinler ile, müşterek hislerin, duyguların, emellerin husulüne hizmet eder ve bu duygu ve emeller de yine bazı içtimaî tahammür tecelliyatını mucip olur.

Fakat yukarıda da zikrettiğimiz gibi, mâatteessüf bizde din de bu amilî müessirlik hassasını hemen kaybetmiştir.

Kalıyor Devlet ve Hükûmet!

Bu hususa dair alelûmum denilebilir ki, bizde devlet veyahut o maddî ve mahsus tecellisi olan hükûmet bilâkis daima içtimaî tahammürün husulüne mâni olagelmiştir.

Filhakika dünyanın her tarafında bu böyle olmuştur. Hükûmetler daima ve her yerde içtimaî hayatın inkişafına mâni olmuşlardır. Fakat başka yerlerde buna mukabil hiç olmazsa, hayatın bünyesi, aile ve din teşkilâtı, edebiyat bunun aksine olarak tesirlerini ibraz edegelmişlerdir ve bu hususta hükûmetin ika ettiği manialarıı kaldırıp atmağa ve serbest rakabet ve tahammür sahasını temine

çalışmışlardır. Avrupa'da, meselâ, Kurunu Vüstanın en muzlim zamanlarında bile bu istikâmetteki faaliyet eksik olmamıştır. Feodalizm bizzat bu içtimaî tahammürün bir neticesidir. Teşekkül etmiş olan sunuftan herhangi birisine mensup efrat müşterek menafi etrafında toplanıyor, aynı hedefe doğru yürüyor. Aralarında azim bir tesanüt çimentosu hasıl oluyor, aynı sınıf arasında bir çok zümrevî teşkilât, tecemmüler vücude geliyor. Meselâ, asıl feodal olan asılzadeler arasında büyük asalet, küçük asalet, şövalye gibi taazzuvlar hasıl oluyor.

10

Burjuva kısmı arasında bir çok korporasyonlar teşekkül ettikten başka, şehirler bizzat aldıkları vaziyete göre, imparatorluk şehri, serbest şehir, tâbi şehir unvanlarını alıyorlar. Bütün bu içtimaî hücreler haiz oldukları imtiyazları, hususiyetleri muhafaza ve inkişaf ettirmek için mütemadiyen yekdiğeriyle mücadele ediyorlar. Filhakika bütün bu teşkilâtın barı sıkleti, Kurunu Vusta esnasında nihayetülnihaye taazzuv ve teşekkül etmemiş olan köylünün üzerine biniyor. Fakat 14 üncü asrın nihayetlerine doğru Almanyada vaki olan müthiş köylü kıyamları nihayet köylü arasında da tesanüt ve taazzuvun husule geldiğine bir delildir.

Bir taraftan bütün diğer uzviyetlerden evvel teşekkül etmiş ve teşkilâtı sayesinde her şey üzerine ezici bir pençe vazeylemiş olan katolik kilisesi, diğer taraftan kraliyet makamı, feodaller, şehirliler ve köylüler asırlarca o mücadeleyi temadi ettiriyorlar. Nihayet muhtelif muhitlerde muhtelif neticeler hasıl oluyor. İspanyada, meselâ, katolik kilisesi ile kraliyet bütün diğer uzviyetleri mağlûp ettiği gibi, İngilterede bilâkis feodaller hem kraliyet ve hem

(10) Hâkimiyeti Milliye: 7 Temmuz 1922, Cuma.

de kiliseye galip geliyorlar ve asılzadeler imtiyazatını şahsında temsil eden parlemento İngilterede hayatı içtimaiyenin merkezi vaziyetine geçiyor. Fransada bunun aksine bir hal vaki oluyor. Kraliyet kiliseye, feodallere ve şehirlere galip geliyor ve 14 üncü Lui bihakkin kendisine «devlet benim» diyebiliyor. Almanyada kilise, aristokrasi ile imparatorluk makamı birleşiyor. İmparatorluk meslisi ki, İngiliz parlementosunun bir nevi idi, bunların hâkimiyetini temsil ediyor. Bilâhara Lüterin zuhuru ile katolik kilisesi burada da mağlûp oluyor.

İsviçrede bütün bunların aksi hasıl oluyor. Orada şehir burjuvazisi köylü ile beraber hem kraliyet, hem kilise ve hem de aristokratlara faik geliyorlar, Avrupanın orta göbeğinde en eski bir cumhuriyet teşekkül ediyor.

Fakat mücadele ve kavga yine durmuyor. Bilâkis galebe ve mağlûbiyet, sınıf ve zümrelerdeki tesanüdü takviye ve tahrik ediyor. Katolik kilisesi, içinden yeni uzviyetler, teşkilât çıkarıyor. Bugün dahi büyük bir kuvvet ve salâhiyetle mevcudiyetini idame ettiren Cizvitizm bu uzviyetlerin en namdarı, en meşhurudur. Fransada mağlûp asılzadeler ile şehirliler eski imtiyazlarını unutamıyorlar, mütemadiyen o imtiyazların iadesi için mücadele ediyorlar. Malûmdur ki, büyük Fransız inkılâbı 14 üncü Lui zamanındanberi içtimaa davet edilmemiş bulunan «sunufu selase-etats generaux» nın yeniden içtimâa davet olunması ile başladı.

İngilterede kraliyet eski mevkiini iadeye çabalıyor ve lâkin neticede daha ziyade kaybediyor.

İşte bu mütemadî içtimaî mücadelelere saha teşkil eden muhitlerdir ki, 14 üncü ve 15 inci asılarda «devri intibah», 16 ıncı, 17 inci asırlarda «din kavgaları» ve 18 inci asrın nihayetinde de «Fransız inkılâbı kebiri» gibi muazzam hâdiseler vâki olabiliyor. Bütün bu keşmekeşle-

rin, bu mücadelelerin yegâne hedefi istidat ve kabiliyetler için serbest bir zemini rakabet temin etmektir ve bu da yalnız ve yalnız bünyei içtimaisi, ilk hücrei içtimaiye olan aile teşkilâtı tahammür ve tesanüt için müsait olan yerlere mahsustur.

Bizde tâ evveldenberi yegâne müşekkel, efradı mütesanit, muayyen gayeye doğru yürüyen iki zümre mevcuttur: Ordu ve ilmiye.

Serbest medrese teşkilâtı ile turuku sofiyeye mensup teşkilât, içtimaî âmillerimizin en müessirleri idi. Devletin teşekkülü gününden sultan Mahmuda kadar, tarihi millimiz üzerine hâkim olan âmiller ordu ile şu iki teşkilâttı. Filhakiak medrese ile tekke arasında daima zımnî ve batınî bir mücadele mevcuttu. Bazan biri, bazan diğeri hükûmet ve orduya istinaden galebe çalıyor, bir müddet ötekini gölgede bırakıyor. Fakat umumiyet itibariyle ve bu mücadeleye rağmen bunlar yan yana yaşıyor ve hayatı umumiyenin renk ve istikametini tayin ediyorlar. Bunların haricinde müşekkel, faâl uzviyetler bulamıyoruz. Filhakika bizde de bir zamanlar lonca teşkilâtı ile zâamet usulü mevcuttu. Fakat bunlar hiç bir vakit Avrupadaki, korporasyon ve fedoalizm mahiyetini iktisap etmediler. Bir kere bu lonca teşkilâtının İstanbula münhasır olduğu anlaşılıyor. Saniyen, bizde hiçbir zaman serbest şehirler, belediye meclisleri, taşra parlamentoları, şehir ahalisine mahsus hukuk ve imtiyazat olmamıştır.

Zaâmet usulüne gelince, bu usul de bizde muayyen, şahsî, mütesanit, irsen müntakil bir sınıf vücude getirmemiştir. Ordu teşkilâtının bir cüz'ü olan zaâmet usulünün mahiyeti bugünkü mültezim veya müteahhitlerin mahiyetine daha ziyade yaklaşıyor.

Nihayet yine o yukarıda zikrettiğimiz medrese, tekke ve ordu, teşkilâtı kalıyor.

Ordunun sahaî faaliyeti pek yüksek olmakla beraber pek mahduttur, müdafai vatandır. O yalnız, hayatı içtimaiye de vaki olacak inkişafatı, taazzuvları, tahammürleri temin eder. Yoksa kendi kendine, başlı başına bu inkişafat ve taazzuvların, bu tahammürlerin menbaı olamaz.

Medrese ile tekkenin sahai faaliyetleri daha geniş ve hatta iddialarına bakılırsa bütün hayattır.

Lâkin bunlar da mahiyetleri itibariyle bile gayri müteharriktirler ve müncemittirler. Hayatı idare ve tanzim etmek isterler. Fakat esasen muhafazakâr olmakla mükellef bulunduklarından yalnız mevcudu idame etmek isterler. «İpkai makân alâ makân» bunların ezelî düsturudur. Yenilik, içtimaî inkişaf bunların mahiyeti hilâfınadır. Bu dünyanın her tarafında olduğu gibi bizde de böyle olmuştur.

Mamafih vaktiyle, yâni medrese ile tekke serbest oldukları zamanlarda, tâbiri aharla serbest rekabet sayesinde mevki ve makamlara en müstaitlerin gelmeleri ihtimali bulunduğu zamanlarda, medrese ile tekke bu muhafazakârlık vazifelerini yaparken bile mühim bir tahammür ve tesanütü içtimaî menbaları idiler. Her nevi inkişaf ve taazzuvu içtimaiyeye ve yeniliğe karşı mücadele etmekle beraber, dinin ve adâtın selâbet ve kuvvetini muhafaza ederek, hayatı içtimaiyeye mühim bir kuvvet ve metanet telkin ediyorlardı. Fakat Osmanlı Devleti medrese ile tekkeyi Babı-âlinin birer dairesi yaptığı ve müderrisler ile şeyhleri, âlimler ile mürşitleri birer memur haline tenzil eylediği günden itibaren bunlar bu rolü de kaybettiler. Filhakika eskisi gibi yine yeniliğe muhalefet berdevamdır. Lâkin buna mukabil hiç olmazsa o vaktiyle temin ettikleri metanet ve selâbeti içtimaiyi bu kerre teminden âcizdirler. Bunun için lâzım olan istidat ve kudretten mahrumdurlar.

İşte şu iki teşkilât da bu suretle menfi bir hale geti-

rildikten sonra memlekette ordu haricinde teşekkül ve tazzuv etmiş hiç bir canlı ve faâl uzviyet kalmamıştır. Babıâliye yerleşen herkes memleketi istediği gibi idare ediyor, istediği istikamete sevkediyor. Elverir ki, bu hususta Sarayın da gönlü alınmış olsun! Karşıya çıkarak, dur, diyecek veyahut, nereye gidiyoruz, diye soracak bir uzviyet, bir kuvvet mevcut değildir. Memleketin maruz kaldığı bütün felâketlerin menbaını bu hususta aramalıdır. Müdiranı umur intihabında hâkim olan âmil, zekâ, istidat, kabiliyet, ehliyet değil, alelumum kendisi de bizzat cehil ve cehaletin bir timsali mücessemi olan Sarayın keyfi ile emrivakilerdir. Zekâ, istidat, kabiliyet ve ahalinin inkişaf ve tezahürü için muhtelif faaliyeti beşeriyeyi tenmiye eden içtimaî sahalar üzerinde serbest rekabetin âmil olması elzemdir. Bedihidir ki, bu gibi içtimaî sahalar madum olan ve hele serbest rekabete hiç meydan verilmeyen bir muhitte hâkim olan âmil ya keyf ve yahut emrivaki olur.

Bilâhara Fransa Başvekili olan Briyan, biz henüz Pariste talebe iken yeni sahai faaliyete çıkıyordu. O zaman o Paris Şehremaneti azâsındandı. Ayni zamanda bir çok amele teşkilâtına mensup olarak intihap etmiş olduğu faaliyeti siyasiyenin muhtelif sahalarında çalışıyor, meharet ve tecrübe peyda ediyor ve kendi istidadını da inkişaf ettiriyordu. Bittabi yanı başında mevcut olan ilmî konferansları takip ediyor, Avrupanın muhtelif siyasî ve içtimaî teşkilâtı ile alâka husule getiriyor, hulâsa nazariyat ve ameliyat itibariyle lâzım olan malûmatı, mehareti, ehliyet ve liyakati iktisap ediyordu. Seneler geçiyor, mebus oluyor, yine seneler geçiyor, nazır oluyor ve yalnız o zaman kendisi için memleket mukadderatı ile oynayan başvekillik makamı kapuları açılıyor.

Klemansonun, Puankarenin, Miliranın ve yahut İngiliz ricalinden Loid Corcun, Çemberlaynın, Çörçilin ve saire-

nin tercümeihallerini mutalâa ediniz, aynı hali görürsünüz! Bunlar iş başına gelmeden evvel cemaât adamı için mektep rolünü oynayan bir çok içtimaî taazzuvlar ve teşkilât sahasından geçerek, serbest rekabet sayesinde istidat ve ehliyetlerini hem inkişaf ve hem de izhar ettirerek lâyık oldukları makamlara geliyorlar. Tabiatı ile işler de yolunda gidiyor.

Biz de o yola sapmalıyız. Bu hususta da Babı-âli ve Sarayın o mütefessih ve öldürücü ruhunu tekmelemeliyiz. Bizim müdiranı umur da hakikaten mümtaz, zübde, müntehap olmalıdırlar ve bunun için de iki şartın mevcudiyeti elzemdir: Serbest taazzuv ve tenevvü, serbest rekabet!

Asrımız içtimaî tecemmüler ve taazzuvlar asrıdır. Yalnız şu içtimaî taazzuvlar ve tenevvülerdir ki, beşerin muhtelif kabiliyet ve istidatlarının inkişafını temin eder. Bir memlekette ilmî, fennî, içtimaî, iktisadî, sınaî, edebî, dinî, ahlâkî, zümrevî, meslekî ve ilh.. teşkilât ve müesseseler ne kadar tenevvü ve tekessür ederse, o nisbette o memleketin hayatı inkişaf eder ve o nisbette de erbabı liyakat ve istidat yetiştirir.

11

Bugün moda olarak herkesin ağzında dolaşan Marksizm mektebinin tarihe ait nazariyatını biz yalnız kısmen kabul ediyoruz. Bu mektebin iddia ettiği veçhile maddiyat ve iktisadiyatın beşerin inkişafı mukadderatı ve tarihin revşi üzerine derin ve vasî bir tesir icra ettiğinde şüphe yoktur. Mide endişesi hakikaten fertlerde olduğu gibi cemiyeti beşeriyede de büyük ve kat'î rol oynamaktadır.

Fakat bu âmil yalnız değildir. Bunun yanı başında aynı derecede mühim ve müessir ruhî ve manevî âmiller var-

(11) Hakimiyeti Milliye: 18 Temmuz 1922, salı

dır ki, Marksizm mektebinin bizce en büyük kabahat ve kusuru bu âmilleri inkâr etmekten ibarettir. Cemiyetler fertlerden terekküp eder. Fertler ise bir mide ile beraber bir dimağ, bir kalp de taşırlar. Midenin ihtiyaçlarını tatmine ne kadar muztar iseler dimağ ve kalbin de ihtiyaçlarını tatmine o derece muhtaçtırlar. Hepimiz kendi kendimizi binnefs ve içinde bulunduğumuz cemâatlerde bilmüşahede yokladığımız zaman duyuyor ve itiraf ediyoruz ki, bizi alâkadar eden menfaâtler arasında yalnız maddiyaı değil, bir de maneviyat ve ruhiyat vardır. Bazen şeref, namus, haysiyet gibi mücerret ve manevî kıymetler bizi ekmek ve su ihtiyacı kadar muztarip eder ve bunların tatmini için ölüme kadar varırız. Din kavgaları tarihî beşeriyetin en mühim ve en uzun sahifelerini teşkil etmiştir. Hakikat halde hayatı beşerde maddiyat ve maneviyat yan yana yaşar. yekdiğerini itmam ve ikmal ederler. Bunların girift ve memzuç cilveleridir ki, «Hekel» in «emvacı ahenktar» namı verdiği merahilli beşeriyeyi teşkil eder, mukadderatı beşeriyenin daimî inkişafını temin eder.

Brahmanizme karşı isyan eden ve uhuvveti beşeriye ile mütekabil af esaslarını ilk evvel beşeriyete tebşir eden, mevki ve makam itibariyle Brahmanizm usulünden en ziyade istifade etmesi lâzımgelen «Sakyamoni Buda» dır.

Kureyiş tahakkümüne, Kureyiş adât ve ananatına ilânı harp eden, asıl ve neseb itibariyle Kureyişlerin kureyişi olan Hazretî-Muhammettir.

Jül Sezarın bağrına hançerini saplıyan Sezarın en ziyade güvendiği Brütüs'dür.

On altıncı Luiye iradei milliyenin hâkimiyetini ilk evvel ilân eden, Luinin en ziyade güvendiği asilzade sınıfına mensup Mirabo'dur.

Çarlık usulünün istinat ettiği esasların ihtiva ettiği kezip ve riyaları, rezalet ve kepazeliklerin kâffesini birer

birer ahalinin nazarı intibahına vazeyleyen ve bütün menafii şahsiye ile mehaliki nefsiyeyi istihkar ederek mensup olduğu sınıf ve zümrenin bütün yaralarını deşen Kont Tolestoyi'dir.

Tarihi beşeriyet bu gibi emsal ile malâmaldir.

Zaten terakkiyat ve tekâmülâtî beşeriyeyi temin eden âmil, her muhit ve cemaât içinde daima mevcut olan zümreî münevverenin ihtiva ettiği yüksek ve pak bir kısmının menafiî zatiyeyi ayakları altına alarak maneviyat için fedaî nefs etmesi değil midir?

İşte bir cemaât içinde böyle bir zümre teşekkül eder etmez, onun yüksek, pâk kısmı daima hakikî mülhemat menbalarını keşfeder ve o cemaâtin hakikî saadet ve refah yolunu irae eyler. Tabiatı ile böyle bir zümre her şeyden evvel cemaâti teşkil eden unsurun ekseriyetini arar, onu anlamağa çalışır, ondan mülhem olmağa başlar, maddî, manevî ihtiyaçlarını tatmine koyulur. Şahsî rolü bu suretle ekseriyetten aldığı avamil ve anasırı, akıl ve zekâsının ilim ve fenninin yardımı ile tenvir, tanzim ve cemaâtı, azamî faideyi temin edecek bir hale ifrağ etmeğe çalışmaktan ibarettir. Yapacağı bütün teşkilâtta, ikdam edeceği bütün teşebbüsatta, icra eyliyeceği bütün tedabirde her şeyden evvel o ekseriyeti nazarında tutar, ondan mülhem olur.

Bizde ekseriyet kendi kendine tebeyyün etmiştir. Milletin yüzde doksan beşi köylüdür, çifçidir. Binaenaleyh müdrik ve şuurlu bir rehber zümresi aileden başlıyarak devlet teşkilâtına, edebiyattan, sanayiden başlayarak iktisadî faaliyetine kadar her şeyde nümune ve mevzu olarak bu ekseriyeti alır. Halbuki bizde, şimdiye kadar bu düsturun tamamen hilâfına hareket edilmiştir. Bizde zümreimünevvere ile bu ekseriyet arasında derin ve muzlim bir hufre, bir uçurum hasıl olmuştur. Dinden ve lisandan başlıyarak tâ tarzî telebbüse, tahassüs ve tefekküre kadar bu

iki zümre yekdiğerine tamamen yabancıdır. Köylü ne libasımızdan, ne kıyafetimizden, ne dinimizden, ne âdetimizden, ne kitabımızdan, ne yazımızdan anlar, biz ve onlar tamamen başka başka insanlarız.

Anadoluda gezerken bir hâdise dikkatimi celbetti. Araba süren erkekleşmiş köylü kadınları, köylü erkeklerle tamamen serbest oldukları, onlardan asla saklanmadıkları gibi gece gündüz beraber bulundukları, yatıp kalktıkları halde, beni ve alelumum her hangi İstanbul kıyafetinde bir adamı gördükleri zaman başlarından sarkan havluyu sım sıkı yüzlerine atıyorlar ve bir türlü yanaşmayorlardı.

Ben bunun esbabını anlamak istedim ve yollarda tesadüf ettiğim bir çok kadınlarla bu hususa dair görüşmek istedim. Hiç birisi bana yanaşmadılar. Nihayet ihtiyar bir kadın bu muammayı halletti. Ben dedim ki:

— Bacı, neden erkeklerden kaçmayorsun da benden kaçıyorsun?

— Onlar başka sen başka!

— Neden onlar başka, ben başka? Hepimiz erkek değil miyiz?

— Erkeksiniz amma, siz yine başka!

Bu «yine başka» nın esbabını da ikinci gün gördüm. Önümde ikinci bir araba gidiyordu. Bu arabada benim kıyafetimde bir efendi bulunuyordu. Beraberinde cicili bicili giyinmiş, sıcağa tahammül edemeyen, kızarmış yüzüne mütemadiyen kolonya ile serinlik veren bir kaç hanım vardı. Bir konağa geldik. İstirahat için indik. Konakta mühimmat ve erzak taşıyan bir çok kağnı arabaları, arabacı kadın ve erkekler bulunuyordu. O cicili bicili şık, kolonya kokan, yüzleri kızarmış hanımları gören arabacı kadınlarında gayet tabiî olarak bir merak uyandı ve hanımların yanına koştular. Bunu gören beyefendi elindeki kam-

çı ile arabacı kadınların üzerine hücum ederek, haydi köpekler! diye bağırdı.

Zavallı köylü kadınlar çil yavrusu gibi dağıldı. Yalnız uzaktan efendiyi başdan aşağıya kadar hayret ve tevehhuş ve nefretle süzdüler.

İşte o zman ben de o «başka» kelimesinin ne ifade ettiğini anladım!

Hiç şüphe etmiyorum ki, kamçı sahibi efendi, Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerinin nutuklarındaki «memleketin sahibî hakikisi köylüdür» cümlesini okurken, «yaşa, yaşa» diye bağırmıştır!

Fakat köylüye yaklaşmak, onunla yüzleşmek lâzımgeldi mi elindeki kamçıyı da unutmayor, köylü kadının hanımlariyle temasını bile bir televvüs gibi telâkki ediyor!

Bu gibi münevver rehberler hiç bir zaman ve hiç bir mekânda, hiç bir millet için menbaî hayır olmazlar. Bu gibiler mülhematlarını milletten, ekseriyetten değil, kendi dimağlarından, kendi şahsiyetlerinden, kendi ihtiraslarından, nefsaniyetlerinden alırlar. Bir gün iradeî milliyenin hâkimiyetî mutlakasını azim bir teheyyüç ve hararetle ilân eder, ve lâkin ikinci gün ve bu esasın bütün mantıkî neticelerini istihraç ve tatbik etmek lâzımgeldiği zaman, yine onlar aynı teheyyüç ve hararetle gözlerini açarak, kemâlî hayret ve nefretle, hakimiyetî milliye nedir?, iradeî milliyenin mutlakiyeti ne demektir?, bunu kim çıkardı? diye bağırırlar!

Bu gibiler her şey olabilirler. Fakat halkçı, milletçi, köylücü olamazlar... Bu gibiler için halkçılık, milletçilik ve her şey birer oyun âletidir, birer makam, mevki merdivenidir. Kanunlarda, desatirî esasiyede iradeî milliyenin mutlakiyeti, hâkimiyetî milliye gibi terkiplerin, kuru sadaların kuru harfler şeklinde tesbit olunmasından beis görmezler. Fakat tatbikata gelince, koltuklarındaki kamçıyı

çıkararak, haydi oradan! Sizin mi iradeniz hâkim olacaktır?! diye bağırırlar.

Bütün Şarkı öldüren ve bizim de bir çok mesaimizi, bir çok faâliyetlerimizi iptal eden işte bu prensipsizliktir. bu riyakârlıktır.

Hür bir millet ve cemaât için her zaman bir ar ve şin olan bu hasleti artık üzerimizden çırpınıp atmalıyız. Unutmamalyız ki, yalnız metin esaslar ve prensipler ve bu prensiplere, ne olursa olsun, sadakat ve merbutiyettir ki, milletlerin yollarını temin eder ve onları sahilî necata isal eyler.

Milletimizin uzvî binasının temel taşını teşkil eden unsur, Anadolu köylüsü ve çiftçisidir. Bu unsur milletin yüzde doksan beşini temsil ettikten başka, buhranî hazırında irae ettiği veçhile en sağlam, en metin kısmını da o teşkil ediyor. Binaenaleyh onsuz bu millet ve devlet için hayat ve memat yoktur ve bütün bünyanî devlet onun üzerine, onun irae ettiği hakikatler üzerine tanzim ve tertip olunmalıdır. Biz köylünün, çifçinin doğrudan doğruya icrayî hükûmet etmesi taraftarı olmadığımız açık ve vazıh bir lisanla beyan ettik. Zaten bunun imkân haricinde olduğunu da izaha çalıştık. Lâkin taraftarı olduğumuz münevver zümrenin de bütün emsal ve harekâtında, bütün amâl ve efkârında yalnız ve yalnız bu köylü ve çiftçiden mülhem olması, onun iradesinin, ihtiyacatının, maddî ve manevî amâl ve efkârının mütercimi olmasını da kat'î ve layetezelzel bir esas olarak kabul ediyoruz. Münevver zümre yalnız onun namına ve yalnız onun iradesinin hâkimiyetinin tercümanı, vekili olarak hareket edebilir. Başka surette her türlü hareket ve hükûmet bizce tahakküm, tagallüp ve **gasptır.**

Binaenaleyh lisanımızdan başlıyarak, tâ devlet teşkilâtımıza, tâ manevî ve maddî her türlü tecelliyata kadar

yalnız ve yalnız köylü ve çiftcinin meknuz iradesi ile mahiyeti hâkim olmalıdır.

12

Son on beş yirmi gün esnasında vaki olan hâdisatın ifade ettiği mânalar üzerinde tevakkuf etmek mecburiyetini duyduk. Zira bizce bu mânalar asırlardanberi alelumum Şarkı ve bilhassa bu millet ve devleti tâ içinde, tâ kalpgâhından kemiren illetleri bir kerre daha zahire çıkarmış oldu ve bu münasebetle memleketin mukadderatı ile kendisini alâkadar addeden her mütefekkir insanı düşünmeğe elbette ki sevketti.

Anadolunun üç senedenberi bu kadar kahramanlıkla müdafaâ ettiği ve bütün beşeriyetin takdirini mucip olan dâvasının iki yüzü vardır: Birisi dış, diğeri iç!

Dış yüzü, Avrupaya Türkiyede kelimenin bütün mânasiyle şeref ve haysiyetini tutmuş, hürriyet ve istiklâli için son damla kanına kadar fedayî mevcudiyet etmeğe müheyya, Avrupalıların Millet - Nation dedikleri ve bütün Afrika, Asya akvamına, Japonyalılar istisna edilmek üzere, kıskandıkları, bir tavsife müstahak ve lâyık bir Türk camiası olduğunu isbat etmekten ibarettir.

Avrupa mütefekkir ve siyasiyunu bu unvanı her insan yığınına, her insan kümesine vermezler. Bunlar bu gibi yığınları tasnif ederler, her birine ayrı ayrı mevki ve makam vererek, hattâ hukuku âmme noktaî nazarından her birine ayrı ayrı muameleler ederler. Meselâ aşiret, kabile, kavim dedikleri yığınları (peuple, peuplat, tribut) az çok koyun sürüleri gibi çoban değneği altında, istenilen tarafa sevkolunan ve yahut kendisinden ve canından yılmaz, ilk telkinata uyan, ilk bir tahrik ile her hangi bir

(12) Hakimiyeti Milliye: 28 Temmuz 1922, cuma

yola sürülecek iz'ansız, dimağsız, her nevi insanî şeref ve haysiyet duygusundan mahrum ve binaenaleyh değnek korkusu ve yahut hurafat telâkkisi ile istenilen tarzda idare olunabilecek kümeler gibi telâkki ederler. Bu gibilelere ait muamelelerde ve yahut hükümlerde zikrettiğimiz mütefekkir ve siyasiyunu hukuk, ihtimam ve saire endişeleri ile kendilerini pek üzmezler ve hatta bunlar hakkında şiddet ve hiddeti en tabiî ve en münasip bir usul gibi telâkki ederler. Nation - Millet unvanı ise bam başkadır. Bu unvanı yalnız haysiyet ve şerefini duymuş, istiklâl ve hürriyet aşkını tatmış ve şerefî-nefsibeşer için, hürriyet ve istiklâlî vücut için ölmek lâzım olduğunu idrâk etmiş ve gerek dahil ve gerek hariçte bu hürriyet ve istiklâle ve onları temin ve tayin eden kavaide karşı icra olunan bir tecavüze tahammül edemeyen cemiyetlere verirler.

Avrupa mütefekkir ve siyasiyunu Asya ve Afrika akvamını şeref ve haysiyet duygusundan mahrum addederler ve binaenaleyh onlar hakkında her türlü tecavüzü âdeta tabiî görürler.

Bu zihniyet o kadar hâkimdir ki, Avrupa ve Amerika hayatını âdeta tanzim ediyor. Ufacık İsviçre üç büyük imparatorluk arasında asırlardanberi istirahat ve emniyetle yaşarken ve kimsenin hatırına ona tecavüz etmek fikri gelmez iken, Çin gibi beşyüz milyonluk bir kümeyi haiz bir memleket mütemadiyen müdahalelere, taksimlere, iz'açlara maruzdur.

Amerika cumhurreisi mahut on dört maddeleri teklif ve milletler için «tayinî mukadderat hakkını» vazederken, bu hakkı Millet-Nation kelimesi ile takyit etmişti. Nation derecesine varmaksızın aşiret, kavim ve saire halinde bulunanlar için manda «vesayet» usulünü kabul ediyordu. Cemiyetî akvam da aynı zihniyetle hareket ediyor. Bu meclis vaktiyle bizim için de bir manda usulünü düşündü.

Fakat bu tarzî telâkkiye maruz olanlar meyanında yalnız Türktür ki, haricin bu telâkkisine ilâhî bir azim ve imanla kıyam etti ve üç senelik kahramanlığı ve fedakârlığı ile vicdanî beşeriyette kendisi için muhterem bir yer kazanarak haysiyet ve şeref âşıkı olduğunu isbat etmiş bulundu. Bundan sonra bu mücadelemizin netayici ne olursa olsun, bu haysiyet tesbit olunmuştur. Türkün istiklâl ve hürriyetine hariçten tehdit vukuu imkânsızdır. Zira artık herkes anladı ki, bir İsviçre, bir Hollanda, bir Macaristan kendisini yutmak isteyenlerin boğazında boğucu ve öldürücü bir kemik olacağı gibi, Türkiye de o kabilden yutulmaz, hazmedilmez bir maddedir.

Bu suretle dâvamızın dış kısmını biz şimdiden istihsal etmiş addolunabiliriz. Bu yolda biz diğer manda telâkkisine maruz kalan Şark akvamına nümune gösterdik, seydülakvam olduğumuzu isbat ettik. Onlara yalnız bizi takip etmek kalır.

Şimdi gelelim dâvamızın iç yüzüne!

Yukarıdanberi serdettiğimiz izahattan da anlaşılacağı vechile bu cihet dış tarafla sıkı ve ayrılmaz bir alâkada bulunuyor. Dâvamızın iç yüzü tarihimize yeni bir istikamet vererek bu hususta da Şark akvamına bir rehber olmaktan ibarettir. İç hedefimiz değnekten korkar, hurafat telkini ile hareket eder bir sürü değil, şeref ve haysiyetini müdrik, hürriyet ve istiklâline merbut, bizzat mütefekkir ve müteharrik, ferdî ve içtimaî hudutlara karşı vaki olabilecek her türlü tecavüze karşı göğsünü siper etmeğe müheyya, hassas, kanuna riayetkâr, fikren, hissen, kavlen serbest, hür ve müstakil bir cemiyet olduğumuzu isbata matuftur.

Rehber münevver zümrenin esas vazifesi işte bu şeraiti tehiyeden ve istiklâl ve hürriyet temellerini vazeylemekten ibarettir.

Biz bu vazifeyi ifaya hazırlandık mı? Hiç olmazsa takip edeceğimiz yollar hakkında tasallup ve tebellür etmiş fikirler, kanaatler edindik mi? Yakın âti için muayyen plânlar çizdik mi?

Havayî nesimide akan cereyanlara, gazete sütunlarında ara sıra serdolunan efkâra bakılırsa, bu hususa ait maâttessüf muayyen ve müsbet bir şey olduğuna hüküm verilemez.

Bazen Şark mı, Garp mi diye soruluyor. Bazen de ananettan, mukaddesattan bahsolunuyor. Fakat bütün bunlar gayrî muayyen, gayrî vazıh, karmakarışık, yekdiğerine girift bir tarzda vaki oluyor. Ne şarklı Şarkın ne olduğunu, oradan ne umduğunu, ne aradığını nihayete kadar izah eyliyor, ne garplı Garptan neler ümit ettiğini, ne istediğini söylüyor. Anânat ve mukaddesata gelince, bunların da neden ibaret olduğunu kimse nihayetine kadar izah etmiyor.

Bu meyanda pek garip ve tâ ötedenberi bizi ve bütün Şarkı öldüren haller tezahür ediyor. Bugünkü şarkcı yarın en hararetli garpci gibi gözüküyor, ertesi gün de bunun aksini iltizam ediyor. Dün daha anânattan, mukaddesattan, heyecanla bahseden, bugün bu anânat ve mukaddesatı tamamen alt üst eyleyen nazariyeler dermeyan ediyor.

Hulâsa anlaşılmayan fikrî bir hercümerç içinde yuvarlanıyoruz.

13

Umumî harbin elîm neticesi ve mütarekeden beri cereyan eden hâdiseler bizi ister istemez Şarka teveccüh etmeğe mecbur eyledi. Sultan Selim devri istisna edilmek

---

(13) Hâkimiyeti Milliye 1 Ağustos 1922, salı

üzere, altı yüz senedenberi unutmuş olduğumuz âleme doğru çevrildik. Bu âlem de bizim gibi makhur ve felekzede idi. O da bizim gibi Garbin kahır ve cebrine uğramıştı. Orada da bizim gibi ve bizim ırk ve dinimize mensup bir çok mazlûm, hukuklarına, mevcudiyetlerine tecavüz olunan akvam vardı. Daha fazla, üç yüz senedenberi mütemadiyen pençeleştiğimiz, mücadele ettiğimiz Rusyayı da bu kerre aynı âlem, aynı Şark akvamı meyanında bulduk. Şimdiye kadar bizimle garpcılık namına kavga eden Rusya talih ve tarihin cilvesi ile Garbın şiddet ve hiddetine, başka sebepler dolayısiyle bizim gibi maruz kalmıştı. O da Garbın kahır ve tedmirine karşı durabilmek için şarklı olduğunu hatırlamış, Şarka teveccüh etmiş ve Şark akvamı ile birlikte Garp istilâsına karşı koymak isteyor.

Bu suretle muhtelif cihetlerden aynı istikamet üzerine yürüyen iki eski düşman yekdiğerine mülâki oldular ve müşterek talih ve felâket bunları yekdiğerinin ağuşuna attı.

Şarka doğru cereyan işte böyle başladı. Bu cereyan tabiatın, tarihin bir zadesidir.

Fakat bu hayatî cereyanın yanıbaşında bir de garptaki düşmanlarımızla uyuşmak, anlaşmak, amelî milliyemizi, hedefî mücadelemizi tatmin ederlerse bunlar ile de barışmak ümidi bizi tamamen terketmemişti. Hatta aramızda, ekaliyette olsun, eskisi gibi Garple el ele vererek yürümeği tercih edenler de vardı.

Bu iki creyan siyaset sahasına münhasır ve mahdut olarak kaldığı müddetçe pek tabiî addolunabilir ve bütün memleket için vahim tehlikeler zuhuru mutasavver değildir. Zira siyaset mahiyeti itibariyle mütehavvil ve mütebeddildir. Dünyada hiç bir millet siyasetî hariciyesini müsbet, daimî, değişmez esaslar ve prensipler üzerine vazedemez. Çünkü münasebetî hariciyenin mahiyet ve istikameti

yalnız o milletin iradesine tâbi değildir. Bu iradenin haricinde zuhur eden bir çok avamil ve hadisat her gün o münasebatı ihlâl edebilir ve siyasî adamların bütün mehamet ve kudretleri bu tahavvülleri vaktinde müşahede ve kaydederek mensup olduğu memleketin ibreî siyasetini ona göre çevirmekten ibarettir. Dünkü düşman bugün dost olabilir ve aksine bu günkü dost yarın düşman olabilir. Binaenaleyh aramızdaki şark ve garba ait içtihat ihtilâfları sırf siyasetî hariciye sahasına münhasır kalırsa böyle bir ihtilâfda memleket için hiç bir zarar ve beis görmeyiz. Biz bugün şark siyaseti taraftarıyız. Zira memleketimizin menafiîni bunda görüyoruz ve bu günkü şerait devam ettiği, Şark akvamı ve bilhassa Rusyada bugünkü vaziyet idame edildiği müddetçe bu siyasetin taraftarı olacağız. Lâkin yarın her hangi bir sebep dolayısiyle, meselâ Rusyada aksî inkılâp olarak imperyalist kadeler resî kâra gelirse, derhal siyasetimizin değişmesini arzu ederim. Zira o zaman bugünkü siyasetin memleketim için pek muzir olacağına da tamamen kaniim.

Fakat iş siyaseti hariciyeden siyaseti dahiliyeye intikal edince mesele tamamen değişir. Zira siyaseti hariciyede müsbet ve daimî prensipler nekadar mühlik ve muzir ise, siyaseti dahiliyede prensipsizlik, esassızlık o nisbette mühlik ve muzirdir. Burada artık memleketin istikâmetini, yürüyeceği yolu, alacağı vaziyeti, memleketin başında bulunan müdiranın, rehberleri ilim ve zekâ olan iradesi tayin eder. Burada pek gelişi güzel yürünülemez. Burada muayyen istikamet alınarak muayyen hedefe doğru yürümek bir vecibe, bir vazifedir.

Bizde siyaseti dahiliyemizin ana hatları kendi kendisine taayyün etmiştir. Bu siyasetin hedefi, ahalinin ekseriyeti azimesini teşkil eden köylü ve çiftçinin maddî ve manevî saadetlerini azamî derecede temin etmekten iba-

rettir. Hedefe isal edecek yol ise mezkûr ahaliyi muasırlaştırmak, yani muasır ilim, fen, sanayi, teşkilâtı içtimaiye, iktisadiye ile techiz ederek mücadelei kevniyede kendini müdafaa edecek bir vaziyete ifrağdan ibarettir.

Meselenin şu iki kısmı o kadar ayân ve zahiridir ki izaha bile muhtaç değildir.

Fakat muhtacı izah olan bahis bizim şu cihazı nereden alacağımızdır. İşte burada siyaseti hariciyemizin siyaseti dahiliye ile tekabül ederek fikirlerde, zihinlerde bertaraf olmasını elzem addettiğimiz bir müşevveşiyet, bir müphemiyet, bir suitefsir müşahade ediyoruz.

Gerek muharebe ve gerek muharebenin netayici dolayısiyle ahalimizin zihin ve dimağında tabiatiyle husule gelmiş olan iğbirarlardan, nefret ve kinlerden istifade ederek ahaliyi bu hususta yanlış yola sevkedenler görülüyor. Şark siyaseti yalnız haricî münasabata hasrolunmıyarak dahilî hayatımızın da bir nazımı gibi telâkki edilmek isteniliyor. Garbın medeniyetine, hayatına, içtimaiyatına, ilmine, fennine, sanayiine karşı bir nefret, bir husumet telkin edilmeğe çalışılıyor. Garp, teması telvis eyleyici bir âmil gibi gösterildiği halde, Şark, takibi, taklidi elzem bir enmuzeç gibi irae olunuyor.

Bilâtereddüt arzedelim ki, milletimiz, memleketimiz için en ağır tehlikeyi biz bu zihniyetin tekevvününde görüyoruz ve suitevillere, şüphelere meydan vermemek maksadiyle derhal memleketimiz için ne gibi zihniyet arzu ettiğimizi de âtideki cümle ile ilâve ediyoruz:

Kalble, hisle şarklı olmak, dimağla, kafa ile garplı olmak! İşte bizim memleketimiz için arzu ettiğimiz en yüksek ideal ve tasavvur edebildiğimiz yegâne çarei necat!

Tâbiri âharla hars itibariyle Türk - İslâm kalmak ve medeniyet itibariyle de Avrupalı olmak isterim!

Ben Şarktan alabileceğimin kâffesini, fazlasiyle al-

dım. Fakat bu aldıklarımın kâffesi ne beni ve ne de Şarkı kurtardı. Bütün Şark da benim halimde ve hattâ daha beter! Bugün ben az çok kendimi müdafaa edebiliyorsam, az çok mukavemet istidadı gösteriyorsam, hakkülinsaf itiraf olunursa yie o Garbın sayesinde, o garptan aldığım müktesebat iledir. Ben Şarktan ne alacağım?

Kendisi muhtacı himmet bir dede!
Nerede kaldı gayriye himmet ede!

Şarkı böyle bir kuş bakışı ile seyrettiğim zaman gözümün önüne hep harabelerden, hep ihtiyaçtan, fakırdan, zilletten, mahkûmiyetten müteşekkil dilharaş bir levha dikiliyor! Merhum Ziya Paşanın aşağıdaki beyiti söylendiği gündenberi de müthiş bir hakikat mahiyetini iktisap etmiştir:

Dolaştım mülkü-islâmı hep viraneler gördüm
Diyarı küfrü gezdim kâşaneler gördüm.

Bir şirket kurmak istediğim zaman nereye müracaat edeceğim? Enmuzeci nereden alacağım? Hindden mi, Siyamdan mı? Tünkinden mi? Bir mektep tesis etmek istediğim zaman nereye müracaat eyliyeceğim?. Moğulistana mı, Adene mi?. Bir gemi yaptıracağım zaman üstadlarını nereden getireceğim? Buharadan mı? Ulûm, fünun, sanayi, felsefe, edebiyat mümunelerini nereden alacağım?

Bütün bunları maâtteessüf ne Anadolu'nun yüksek yaylâlarında, ne İranın ovalarında ve ne de Irakın sahralarında bulacağım.

Binaenaleyh benim birinci ve mukaddes vazifem bu yüksek kalbi, yaşattıracak, kendisine mütemadî mukavemet ve mücadele imkânı verecek bir dimağ ile, bir kafa ile tezyin eylemektir.

Gözlerimizi dört açalım, hakikati olduğu gibi görelim! Bizi Yunanlılardan, İngilizlerden, saireden ziyade öldüren,

kemiren cehalet ve teşkilâtsızlıktır. Yunanlı, İngiliz bu cehaletten, bu teşkilâtsızlıktan istifade ediyorlar. Biz bu cehalet, bu teşkilâtsızlığa çare bulmadıkça belâ başımızdan eksik olamaz. Tokmak daima kafamızın üzerinde asılı durur.

Bilhassa bu muazzam mücadele esnasında biz bu hakikati iki kere iki dört eder gibi dimağ ve kalblerimize hâk etmez isek vay bize! Demek ki, tâ kıyamete kadar bizi hiçbir müsibet, hiçbir felâket ayıltamaz! Eğer Ankara şehri bu mücadeleden sonra olduğu gibi kalacak, eğer Anadolunun yolları, izleri halihazırı ile ipka edilecekse, eğer dağlarımızın, ovalarımızın ihtiva ettikleri servetler altı yüz senedenberi olduğu gibi bizim için medfun kalacak ise, eğer şehirlerimiz, köylerimiz harabezardan, köylülerimiz aç, biçare insanlardan, nakil vasıtamız kağnı arabasından, ziraat âletimiz sapandan ibaret kalacak ise beyhude, her şey beyhude, her şey abes!

Evet, beyhude ve abes! Zira bu cehalet, bu gaflet, bu cihazsızlıkla yarın yine aynı şey başlıyacaktır. Zaten iki yüz senedenberi her on, yirmi, otuz senede aynı şey başlamıyor mu? Aynı şey tekrar etmiyor mu? Ve yalnız bizde mi? Alemi islâmın her tarafına bir nazar atfediniz. Ne acı, ne dilhiraş bir levha! Merakeşten Hindistana, Türkistandan Arabistana kadar ayak üzere, mesut, kendi mukadderatına tamamen malik bir tek memlekete tesadüf edemezsiniz! Hep aynı mahkûmiyete, aynı zillete, aynı illete maruz!

Bizi bu zavallı yerlere göndererek bunları imtisal etmeğe davet edenler ya kendileri gafildirler veyahut islâmiyetin ve Şarkın son direği olan bu mülk ve milleti iğfal etmek istiyorlar. Hâşâ, bunlara peyrev olmayınız!

14

Evvelce «Kabile», «Aşiret» ve «Taife» mefhumları ile «Millet - Nation» mefhumu arasındaki farklara işaret ederek, içinde yaşadığımız asrın tarzı telâkkisine göre birincilerin şuursuz, iddiasız, yaptığını bilmez, istenilen istikamete doğru sevkolunur insan sürülerini ifade ettiklerini, ikincisinin ise mefkûre sahibi, gittiği yolu, yaptığı işi bilir, şuurlu iradeye malik, manen ve maddeten kendi kendisini idare eden bir camia mânasını haiz olduğunu kaydetmiştik ve bu tasnifin muasır cemâatler arasında muayyen ve gayet mühim hukukî kıymetleri haiz bulunduğunu ilâve eylemiştik. Filhakika bugün fîlen galip olarak tarzı telâkkisini bütün beşeriyete kabul ettiren medeniyet zümresine mensup hürendiş mütefekkirlerden başlıyarak en muhafazakâr ricaline kadar kâffesi «Millet» unvanını verdikleıi cemâatlara bütün hukuku beynelmileliyeyi tanıdıkları halde, «Aşiret», Kabil» ve «Taife» diye tavsif ettiklerine bu hukuktan bir çoklarını esirgiyorlar. Bu farkın ne kadar amelî ve filî bir kıymeti haiz olduğu bilhassa son büyük muharebeden sonra tezahür etti. Her milletin kendi mukadderatına hâkim olduğu esasını kat'î ve umumî bir surette kabul eden ve bu esası, meşhur 14 maddelerin başına geçiren sabık Amerika Reisicumhuru Profesör Vilson, diğer taraftan «Millet» hassalarını henüz ihraz etmiyen bütün cemaatlar için «Manda» yani vasiyet usulünü ileri sürmüştü. Bu tarzı telâkki Versay konferansı ve onu müteakip bütün diğer konferanslar ve sulhnameler üzerine hâkimdi. Şöyle ki, Avrupa ve Amerika sahalarında bütün milletlere, galip ve mağlûp, bilâistisna, esas itibariyle ayni hukuk ve ayni tayini mukadderat usulü tatbik edilmiş iken, Afrika ve Asyada kabile, aşiret ve taife namını verdikleri bütün cemâatler manda usulüne tâbi tutuldular.

---

(14) Hâkimiyeti Milliye 15 Ağustos 1922, salı

Cenevre konferansında Japonya hükûmeti davet edilmiş iken Asyadan hiçbir diğer devletin davet olunmamasının esbabı da bu idi. Luit Corc bu hususa dair vaki olan suale karşı «Japonya bir millettir» diye kısa bir cevap vermiş ve muhatabının vicdanını bununla tatmin eylemiştir.

«Milletleri» temyiz eden hususlara gelince, yukarıda da muhtasar işaret ettiğimiz veçhile, bu hususlar her camâat hayatının iki başlıca mecrası olan haricî ve dahilî şuunda tezahür eder. Harice karşı varlığını, istiklâl ve serbestii millisini hassas ve metin bir tarzda daima müdafaa etmeğe müheyya olan, haricin telkinatına uymayan, dostunu düşmandan tefrik eden, müstakil ve millî bir siyaset takip eyliyen bir cemâat «millet» mefhumunun bir kısmını ihraz etmiş addolunabilir.

Fakat böyle bir camaât henüz tam manasiyle bir millet sayılamaz. Zira bu bir camaâtin başına geçerek harice karşı o cemaâtin menafiini bihakkin müdafaa eden ve haricin tecavüz ve tâdillerine karşı da semâatı arkasınca sürükliyerek istiklâli devlet uğrunda bezli mesai ve himmet eden mahdut bir zümre olabilir. Filhakika böyle bir zümrenin herhangi bir cemaât içinde zuhuru başlı başına o cemaâtin «Millet», haline gelmek üzere olduğuna delildir. Lâkin tam mânasiyle «Millet» olduğunu isbat etmek için bir de dahilî hayatındaki «istiklâlini» her günkü hayatı ve faâl tecelliyatı ile göstermiş olmalıdır.

Haricin tahakküm ve tasallutuna tahammül edemiyerek sırf kendi varlığının, kendi şahsiyetinin, kendi iradesinin hâkimiyetini arzu eden bir cemaât ayni zamanda da dahilî tahakküm ve tasalluta, iradei milliyenin haricinde herhangi bir kuvveti tezahürüne tahammül temediğini hergünkü ahval ve efali ile isbat etmelidir ki, kendisinin şuurlu ve şerefli bir millet olduğunu irae eylemiş bulunsun!

Yoksa bugün birisinin arkasına, yarın diğerinin, bugün birinin telkini ile, yarın diğerininki ile hareket eden cemaâtlar böyle bir şerefe nail olmuş addedilemezler. Mısır kâhinlerinin füsunları ve firavunların değneğiyle Ramzezlerin arkasınca tâ İran hududuna kadar yürüyerek zaferler, galebeler ihzar eden, ve lâkin dahilde yine ayni kâhinlerle, ayni firavunların korkusu ile firavunlara taabbüd eden, firavunların keyifleri için ehramlar yapan zavallılar daima sürüdürler. Keza Bâbil kâhinlerinin sihirbazlıklariyle, Buhtunnasırlara mabut diye tapan ve onların keyfi için tâ Arzı Filistine kadar sürüklenen ve yine ayni keyif için Bâbil kalelerini yapan biçaregân da sürüdürler. Başka bir şey addolunamazlar.

Şuurlu bir millet olmak iddiasında bulunmak için iradei milliye dahilinde dahi bilâ kaydü şart serbet tezahürü vicdan kabul eden, kanundan başka bir şey olmıyan bu tezahüre tabiiyet etemkle beraber, onun haricinde hiçbir kuvvetin tahakkümüne tahammül etmiyen, serbest düşünceli, serbest fikirli, serbest duygulu, serbest hareketli, heyeti umumiyenin nereye doğru gittiğini bilir efradı haiz olmalıdır. Bir cemaâtın efradı bu hale geldi mi, ona artık vicdanı millisini bulmuş «Millet» denilir ve aksi halde şekli hükûmet ne olursa olsun, kavanini esasiyede hâkimiyeti milliyeden istediğimiz kadar, istediğimiz parlak ve muhteşem cümleler ile bahsolunsun, o ya sürüdür veyahut yarı sürüdür.

«Millet» hakkındaki bu muhtasar izahattan sonra şimdi kendi memleketimize gelelim ve nazariyatımızın esaslarını kendi muhitimize tatbik edelim:

Mütarekenin ferdasında bu millet kendisini şu vaziyette gördü:

Bir tarafta ötedenberi ananevî hürmet ettiği, mukaddes addeylediği makamatla, bu makamatın yanaştığı, ec-

nebi tasallut ve tahakkümü ve bu tasallut ve tahakkümün temin edeceği maddî istirahat!

Diğer tarafta kendisini istiklâle, şerefe davet eden bir kaç rehber ve bu davetin kabulü halinde tahammül olunacak sayısız, hesapsız azaplar ve ıztıraplar!

Millet bilâtereddüt şeref ve istiklâli ve bunların icap ettirdikleri meşakket ve felâketleri, maddî istirahat vadeden ecnebî tasallut ve tahakkümüne tercih eyledi ve bu yolda bütün ananeleri yıkıp atmakta aslâ tezelzül göstermedi.

İptidada cinnet addolunan bu muhteşem kararın sahifeleri inkişaf ettikçe ve milletin ulviyet ve azameti tedricen tezahür eyleyince, bütün vicdanı beşer, takdirkâr oldu ve bu noktai nazardan bir «Millet» ve hem de en azametli, ruhla pişikâhı beşerde cilve endaz olan bir «şuurlu millet» olduğumuzu isbat ettik. Şimdiden böyle bir hakikat fani kâğıt parçaları üzerinde değil, ebedî vicdanı beşer üzerinde hâkkolunmuştur.

Kalıyor, ameliyenin ikinci yüzü: dahilen müstakil olarak yaşadığımızı, yaşamağa azmettiğimizi isbat!

Yukarıda da izah ettiğimiz veçhile dahilî istiklâlin delil ve subutu, idarei milliyenin haricinde hiçbir kuvvet tanımamak ve kanundan başka bir şey olmayan ve mahiyeti itibariyle mutlak ve gayrı mukayyet olan bu iradenin tecelliyatını seve seve takip etmekle beraber, kanun dairesinde serbest düşünmeğe, serbest hareket etmeğe, servest hissetmeğe azmetmiş olan şuurlu ve şerefli bir heyeti içtimaiye halini göstermekten ibarettir! Şerefi nefsi beşer, visayeti kabul etmiyerek, kendi şerefini idare etmekte ve şu üç serbestilere riayet etmek ve ettirmekte mündemiçtir. Zira serbest düşünmek hassasından mahrum olan bir millette ulûm ve fünun inkişaf etmez; serbest hissetmekten mahrum olan heyetler de sanayii nefise tenemmü etmez

ve serbest hareket etmek hakkından mahrum olanlar da ümran ihtimali olamaz.

Hayatı beşerin maddî ve manevî saadetleri şu üç serbestide mündemicdir. Onlarsız insan mahiyetini kaybeder ve hayatta zevk kalmaz. Hakikat halde onlardan mahrum olan muhitler cansız, ölü birer yığından ibarettirler. Zira hılkat şu üç serbestiyi, nefsi beşerin bünyanı kalmıştır.

Binaenaleyh mahiyeti beşeriyesini muhafaza etmek istiyen herhangi bir muhit, ne kendi kendini idare eylemek hakkını ve ne de üç serbestilere riayet ettirmek vazifesini kaybeder veyahut başkasına tasarruf ettirir.

Onların izale ve tasarrufu gayrıcaiz, herhangi bir mülâhaza ve mütalâa onların indinde hiçtir. Herhangi bir âdet ve anane onlara nisebten hiç kalır. Şeref ve izzetinefsi beşeri ifade eden şu hakla şu vazifelerini herhangi bir sebeple unutmuş veyahut kaybetmiş olan muhitler her dakika, her an onların ihya ve iadesiyle mükelleftirler. Karşılarında şerefli, izzetinefs sahibi hemşehriler değil, mahiyeti beşeriyesini kaybetmiş olan köleler ve esirler görmek istiyen muhitler hiç bir zaman ne şeref, ne saadet bulurlar.

Binaenaleyh dahilde karşımıza dikilen mesele şudur: Acaba biz bu kere de idarei maslahat ederek, sağa, sola, öne, arkaya bakacak, yerimizden kımıldamıyarak, asırların omuzlarımıza yüklemiş olduğu ve haricî tazyikten ziyade bizi, varlığımızı, dimağımızı, kalbimizi, vicdanımızı ezen müthiç bir mazinin mütefessih barı sikleti altında bocalıyacak mıyız, veyahut yedi devlete şeref ve istiklâli için meydan okuyarak kağnısiyle tayyarelere, devesiyle tanklara karşı çıkan azametli bir milletin rehberlerine lâyık bir celâdet ve kat'iyetle silkinip, o mirasları üzerimizden atacak ve bu millete hakikî saadet yolunu gösterecek miyiz?

İşte mesele!

S O N

AĞAOĞLUNUN KÜLLİYATININ BASILMIŞ ESERLERİ

1) Ben neyim?
2) Babamdan hatıralar
3) İran ve inkılâbı
4) Gönülsüz olmaz
5) İhtilâl mi, inkılâp mı?
6) Devlet ve Fert
7) Serbest insanlar ülkesinde
8) İngiltere ve Hindistan
9) Üç medeniyet
10) Etika (tercüme)

950

Fiatı ~~100~~ Kuruş